

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

2017

Susanne Hyry, Noora Sailola

**PERHEKANSION
KEHITTÄMINEN
PERHEKUNTOUTUSYKSIKÖ
POLKUUN**

Susanne Hyry, Noora Sailola

PERHEKANSION KEHITTÄMINEN PERHEKUNTOUTUSYKSIKÖ POLKUUN

Tämä raportti on kuvaus kehittämistyöstä, jonka tavoitteena oli auttaa uutta perhekuntoutusyksikköä kehittämään työtään asiakaslähtoisemmäksi sekä asiakasperheitä osallistavammaksi. Kehittämistyön toimeksiantajana oli Turun kaupungin Perhekuntoutusyksikkö Polku ja kehittämistyön tehtävänä oli tuottaa osallistava ja voimavaraistava perhekansio perhekuntoutuksen perheiden käyttöön ja työväliseksi perheiden sekä ohjaajien välille. Perhekuntoutusyksikkö Polku on osa Turun kaupungin lastensuojelun avohuoltoa tarjoavista palveluista ja se on aloittanut toimintansa varsinaisesti loppukesästä 2017.

Tarve kehittämistyölle nousi esiin vuonna 2016 Tukialus-projektin myötä. Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöillä oli selkeä kuva, mitä he tarvitsevat kehittämistyöltä. Kehittämistyö toteutettiin vuoden 2016 marraskuusta vuoden 2017 marraskuuhun yhteistyössä Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden kanssa. Kehittämistyö oli luonteeltaan toiminnallinen ja kehittämismenetelmiksi valittiin dialoginen keskustelumenetelmä sekä Learning Café -työskentely.

Kehittämistyön tuotoksena syntyi perhekansio, joka koottiin dialogisista keskusteluista sekä Learning Café -työskentelystä saatujen tietojen avulla. Dialogisia keskusteluja käytiin niin kasvotusten, kuin myös sähköpostien avulla, ja keskusteluja käytiin säännöllisesti. Perhekansio tehtiin jatkuvassa yhteistyössä, Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden toiveita ja ajatuksia kuunnellen.

Raportissa esitellään lastensuojelun kenttää yleisesti ja perhekuntoutusta tarkemmin Suomessa sekä Turussa. Raportissa kerrotaan myös Perhekuntoutusyksikkö Polun työskentelyn keskiössä olevista arvoista ja niiden vaikutuksesta työskentelyyn. Lisäksi raportissa kerrotaan systeemisestä toimintamallista ja sen vaikutuksesta perhekuntoutuksen työskentelyyn sekä lastensuojelun kenttään. Raportissa kuvataan myös perhekansion syntyä sekä kehittämisprosessia kokonaisuudessaan. Lopuksi kerrotaan, mitä kehittämistyön tuotos, perhekansio sisältää.

ASIASANAT:

lastensuojelu, lastensuojelun avohuolto, perhekuntoutus, systeminen toimintamalli, voimavara, vanhemmuus, vuorovaikutus

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services | Child welfare

2017 | 52+5

Susanne Hyry, Noora Sailola

DEVELOPING A FAMILY GUIDE FOR THE FAMILY REHABILITATION UNIT POLKU

This report is a description of a development project which purpose was to help a new family rehabilitation unit to develop their work to be more client orientated and family participation orientated. The orderer of this development project was the City of Turku's Family rehabilitation unit Polku and the mission was to develop a family guide that participates and empowers the families during the family rehabilitation. The purpose of the family guide is also to be a tool between the family and the workers. Family rehabilitation unit Polku is a part of the City of Turku's non-institutional child welfare services. Family rehabilitation unit Polku has been active from late summer 2017.

The need for this development project came up in 2016 along with the Tukialus-project. The workers at the family rehabilitation unit had a clear picture what they needed from the development project. Project was executed from November 2016 to November 2017 and was collaborated with the workers from the Family rehabilitation unit Polku. The nature of our development project was functional, and the research methods were dialogical conversation and Learning Café -working.

The output of the development project was a family guide which was put together based on the findings from the dialogical conversations and the Learning Café -working. Dialogical conversations were used throughout the entire process and conversations were performed both face to face and via email. The family guide was made in continuous co-operation with the workers of the Family rehabilitation unit Polku by listening to their thoughts and wishes.

This report introduces child welfare services in general and family rehabilitation in more specific way in Finland and in the City of Turku. The report refers to the core values of the family rehabilitation unit Polku and how the values affect the working. The systemic approach and its influence on the work at the Family rehabilitation unit Polku and to the field of child welfare is also represented in the report. This report describes the entire process of this development project including the making of the family guide. At the end of the report the outcome of the family guide is introduced.

KEYWORDS:

child welfare, non-institutional social care in child welfare, family rehabilitation, systemic approach, resource, parenthood, interaction

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	8
2.1 Kehittämistyön tehtävä, tarve ja tavoite	8
2.2 Perhekuntoutusyksikkö Polku kehittämistyön toimintaympäristönä	9
3 LASTENSUOJELU PERHEIDEN TUKENA	11
3.1 Lastensuojelun palvelut	12
3.2 Lastensuojelun avohuolto	14
3.3 Perhekuntoutus osana lastensuojelun avohuoltoa	16
4 PERHEITÄ KUNTOUTTAMASSA	21
4.1 Työskentely asiakkaan kanssa	21
4.2 Systemisen toimintamallin kehittäminen Suomessa	27
5 PERHEKANSIOTA KEHITTÄMÄSSÄ	31
5.1 Kehittämismenetelmät ja tiedonkeruu	31
5.2 Prosessin vaiheet	33
6 PERHEKANSION ESITTELY	37
7 POHDINTA JA ARVIOINTI	43
7.1 Tuotoksen arviointi	43
7.2 Kehittämistyön arviointi ja jatkumahdollisuudet	46
LÄHTEET	50

LIITTEET

- Liite 1. Muistio 29.11.2016
- Liite 2. Muistio 02.02.2017
- Liite 3. Muistio 27.03.2017
- Liite 4. Muistio 15.05.2017
- Liite 5. Learning Café -pohjustus

KUVAT

Kuva 1. Kuvaus perhekansion tarkoituksesta.	37
Kuva 2. Perhekansion värikoodattu sisällysluettelo.	39

KUVIOT

Kuvio 1. Arjen hallinnan malli mukaillen Kota ry 2017.	22
Kuvio 2. Monitoimijainen tiimi (Lahtinen ym. 2017, 21).	30
Kuvio 3. Prosessin vaiheiden limittäinen eteneminen.	33

1 JOHDANTO

Tämän kehittämistyön tehtävänä oli perhekansion kehittäminen Perhekuntoutusyksikkö Polun käyttöön. Tavoitteena oli auttaa uutta perhekuntoutusyksikköä kehittämään työtään asiakaslähtoisemmäksi ja asiakasperheitä osallistavammaksi. Kehittämistyön tehtävänä oli tuottaa asiakasperheitä osallistava ja voimavaraistava perhekansio perhekuntoutuksen perheiden käyttöön sekä työvälineeksi asiakasperheiden ja ohjaajien välille. Kehittämistyön tuotoksena syntynyt kansio otettiin käyttöön Perhekuntoutusyksikkö Polussa syyskuussa 2017. Kehittämistyömme toimeksiantajana toimi Turun kaupungin Perhekuntoutusyksikkö Polku, joka on osa Turun kaupungin lastensuojelun avohuoltoa tarjoavista palveluista. Yksikön toiminta on alkanut varsinaisesti elokuussa 2017.

Kehittämistyön tarve nousi esiin vuonna 2016 suorittamamme Tukialus-projektin myötä. Projektin jälkeen Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöillä oli selkeä kuva siitä, mitä he tarvitsisivat tulevalta kehittämistyöltämme. Kehittämistyöprosessi toteutettiin vuoden 2016 marraskuusta vuoden 2017 marraskuuhun tekemällä tiivistä yhteistyötä Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden kanssa. Kehittämistyömme oli luonteeltaan toiminnallinen ja käytimme prosessin aikana kehittämismenetelminä dialogista keskustelua sekä Learning Café -työskentelyä.

Kehittämistyön tuotoksena syntyi perhekansio, joka koottiin dialogisista keskusteluista sekä Learning Café -työskentelystä saatujen tietojen perusteella. Dialogisia keskusteluja käytiin toimeksiantajan kanssa säännöllisesti niin kasvotusten kuin myös sähköpostin välityksellä. Perhekansio kehitettiin jatkuvassa yhteistyössä toimeksiantajan eli Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden kanssa ja kehittämistyössä pyrittiin siihen, että työntekijöiden toiveet sekä ajatukset otettiin joka vaiheessa huomioon.

Raportti koostuu seitsemästä pääluvusta ja se etenee johdannosta teoriaperustan myötä kehittämisprosessin kuvaukseen sekä tuotoksen esittelyyn. Raportti päättyy pohdintaan ja kehittämistyön arviointiin. Raporttimme teoriaperusta jakautuu kahteen päälukuun. Teoriaperustan ensimmäisessä pääluvussa keskitymme kertomaan lastensuojelun kentästä yleisesti ja perhekuntoutuksesta Suomessa sekä Turun kaupungissa. Teoriaperustan toinen pääluku keskittyy Perhekuntoutusyksikkö Polun työskentelyn keskiössä oleviin arvoihin sekä miten ne vaikuttavat työskentelyyn. Lisäksi toinen teorialuku käsittelee systeemistä toimintamallia sekä sen vaikutusta perhekuntoutuksen

työskentelyyn ja lastensuojelun kenttään. Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöitä aletaan kouluttaa systeemisen toimintamallin käyttöönottoon. Viides pääluke käsittelee kehittämisprosessissa käytettyjä kehittämis- ja tiedonhankintamenetelmiä teoriassa. Lisäksi tässä luvussa kuvataan kehittämisprosessin etenemistä alusta loppuun. Kuudes pääluke käsittelee kokonaisuudessaan kehittämistyön tuotoksen eli perhekansion esittelyä. Kansio esitellään perusteellisesti, koska emme tietosuojasyistä julkaise kansiota liitteenä tässä raportissa. Viimeisessä eli seitsemännessä pääluvussa arvioidaan tehtyä kehittämisprosessia, käytettyjä kehittämis- ja tiedonhankintamenetelmiä ja tehtyä tuotosta meidän opiskelijoiden sekä toimeksiantajan näkökulmasta. Lisäksi luvussa pohditaan kehittämistyön jatkumahdollisuuksia tästä eteenpäin.

2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

2.1 Kehittämistyön tehtävä, tarve ja tavoite

Kehittämistyömme tehtävänä oli suunnitella ja tuottaa perhekansio Perhekuntoutusyksikkö Polun asiakasperheiden käyttöön. Kehittämistyön tavoitteena oli kehittää Perhekuntoutusyksikkö Polussa tehtävää työtä asiakaslähtoisemmäksi sekä asiakasperheitä osallistavammaksi. Perhekansion tavoitteena oli olla asiakasperheitä osallistava sekä voimavaraistava työväline koko perhekuntoutuksen ajan. Kansion tarkoituksena oli olla tukena myös nivelvaiheessa, kun perhe siirtyy kuntoutuksesta kotiin, siten että perhe saa osan kansioista mukaansa arjen tueksi. Perhekansion tavoitteena oli myös olla perhekuntoutuksen työntekijöiden työvälineenä perheen kanssa tehtävässä työssä.

Osallisuus tarkoittaa osallistumisen eri muotoja, jossa ihmiset ottavat aktiivisemmän osan, käyttävät enemmän valtaa ja saavat isomman mahdollisuuden vaikuttaa oman elämänsä päätöksentekoon sekä johtamiseen (Adams 2008). Asiakasosallisuus taas tarkoittaa sitä, että palvelujen käyttäjät otetaan mukaan palvelujen suunnitteluun, järjestämiseen, tuottamiseen, kehittämiseen sekä arviointiin. Kuntalakiin, lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä lakiin potilaan asemasta ja oikeuksista on säädetty asiakkaiden oikeudesta osallisuuteen. (Leemann & Hämäläinen 2015, 1.)

Kehittämistyömme tarve nousi esiin keväällä 2016, kun teimme opintoihimme liittyvän Tukialus-projektin Turun kaupungin Luostarinkadun lastenkotiin. Projektin aikana koostimme yhteistyössä lastenkodin osasto 2:n kanssa palvelupaketin liittyen Luostarinkadun lastenkodin toiminnan muuttamisesta perheitä kuntouttavaksi palveluksi, joka olisi osa lastensuojelun avohuollon sosiaalityötä. Projektin aikana nousi esiin mahdollisuus yhteistyön jatkamisesta kehittämistyön muodossa Luostarinkadun lastenkodin osasto 2:n, eli nykyisen Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden kanssa. Heidän ehdotuksensa oli, että kehitämme heille perhekansion työskentelyn tueksi. He toivoivat kansion olevan osallistava ja voimavaraistava väline perheille. Muutos Luostarinkadun lastenkodissa toteutui tammikuussa 2017 siten, että osasto 2 siirtyi ensin Mäntymäen perhekeskuksen yhteyteen ja loppukesästä 2017 Pienten lasten

vastaanottokodin yhteyteen omaksi perhekuntoutusyksiköksi, jonka nimeksi tuli Perhekuntoutusyksikkö Polku.

Osallistavan ja voimavaroja tukevan työväliseen kehittämisen tekee ajankohtaiseksi myös Suomen hallituksen kärkihankkeena toteutettava lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE, jonka tarkoituksena on uudistaa lapsi- ja perhepalveluita vastaamaan paremmin lasten ja vanhempien tarpeita. Sen yhtenä tavoitteena onkin vahvistaa lasten ja nuorten sekä vanhempien kokemusta osallisuudesta, omia voimavaroja, elämänhallintaa sekä kohdatuksi tulemista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.) Lapsi- ja perhepalveluita on lähdetty uudistamaan, koska lastensuojelun kenttä tarvitsee kokonaisvaltaista uudistamista. Isoimpia ongelmia lastensuojelussa on liian isot asiakasmäärät, työntekijöiden huono jaksaminen, työntekijöiden suuri vaihtuvuus ja siirtyminen muihin tehtäviin, kustannusten kasvu sekä lastensuojelun asiakkaiden ja perhettä auttavien ihmisten yhteistyön vaikeudet. (Lahtinen ym. 2017, 13.)

2.2 Perhekuntoutusyksikkö Polku kehittämistyön toimintaympäristönä

Perhekuntoutusyksikkö Polku on osa Turun kaupungin hyvinvointitoimialan lapsi- ja perhepalveluita. Perhekuntoutus on lastensuojelun avohuollon sosiaalityötä ja se on yleensä viimeisin avohuollon tukitoimi. (Turun kaupunki 2017, 9–10.) Perhekuntoutusyksikkö Polun toiminta on alkanut varsinaisesti vasta elokuussa 2017, jolloin yksikköön muutti ensimmäiset kaksi perhettä. Yksikössä on perhekuntoutuspaikka kolmelle perheelle. Asiakasmäärä riippuu perheiden koosta. Kehittämistyötä tehdessä yksikössä asui kolme perhettä ja yhteensä seitsemän asiakasta, joista neljä on lapsia. Perhekuntoutusyksikkö Polun tilat sijaitsevat eri paikoissa Turussa. Työntekijöiden toimistot ja sosiaaliset tilat sijaitsevat Pienten lasten vastaanottokodin yhteydessä. Samassa rakennuksessa on myös yksi perheasunto, joka on tarkoitettu yhdelle asiakasperheelle. Kaksi muuta asuntoa sijaitsevat noin kilometrin päässä olevissa kerrostaloissa.

Perhekuntoutusyksikön asiakkaina on myös kaksi jälkihuollon asiakasta sekä yksi perhe, jonka kanssa tehdään kotiinpäin tehtävää työtä. Jälkihuollon asiakkaat eivät ole perhekuntoutuksen tavallisia asiakkaita, vaan peruja ajalta, jolloin osa työntekijöistä oli Luostarinkadun lastenkodin työntekijöitä. Perhekuntoutus kestää yksikössä vähintään kolme kuukautta ja sitä voidaan tarvittaessa jatkaa. Perhekuntoutuksen jälkeen työ jatkuu perheen omassa ympäristössä, perheen kotona. (Turun kaupunki 2017.)

Perhekuntoutusyksikkö Polussa työskentelee moniammatillinen työryhmä, johon kuuluu kuusi ohjaajaa, vastaava ohjaaja, lastenhoitaja, toimintaterapeutti sekä sosiaalityöntekijä. Sekä toimintaterapeutti, että sosiaalityöntekijä työskentelee perhekuntoutusyksikössä osa-aikaisesti. Yksi ohjaajista toimii kokopäiväisenä yötyöntekijänä. Jokaisella asiakasperheellä on kaksi vastuuhjaajaa, mutta kaikki ohjaajat työskentelevät kaikkien perheiden kanssa.

Työskentely koostuu perhetyöskentelystä, vanhemman työskentelystä sekä verkostotyöskentelystä. Perhetyöskentelyä tekevät ohjaajat sekä toimintaterapeutti. Perhetyöskentelyä tehdään arkisin pääsääntöisesti kaksi kertaa vuorokaudessa, aamuisin sekä iltaisin. Kerran viikossa perheellä on aamulla niin sanottu pitkä aamu, jolloin perheen kanssa työskennellään kerralla pidempi aika ja silloin on yleensä mahdollisuus myös auton käyttöön. Lauantai on perheelle vapaapäivä, mutta työvuorossa on lauantaisinkin ohjaaja, joka on päivystysvuorossa ja perheen saatavilla puhelimitse. Vuoron vaihtuessa, ohjaajat tekevät perheen luokse lyhyen päivystyskäynnin. Sunnuntaina perhetyöskentelyä on yhden kerran, iltapäivällä. Kaksi kertaa kuukaudessa sunnuntaisin on toiminnallinen sunnuntai ja tällöin perheiden kanssa tehdään jotain toiminnallista, kuten esimerkiksi ohjattua vauvahierontaa.

Perhetyöskentelyyn kuuluu myös ympärivuorokautinen päivystys, arjen työskentely eli arkirytmin luominen, kasvatusta, lapsen kanssa työskentelyä sekä kodinhoitoa. Perhetyöskentelyyn tukena on viikko-ohjelma sekä viikkotavoitteet ja työskentelyssä hyödynnetään erilaisia menetelmiä kuten esimerkiksi Lapset puheeksi -menetelmää, neuvonpitoa, vanhemman roolikarttaa ja tilannehaastattelua (Turun kaupunki 2017).

Vanhemman työskentelyssä mukana on perheen vanhempi/vanhemmat sekä sosiaalityöntekijä tai yksikön vastaava ohjaaja ja perheen vastuuhjaaja. Työskentelyyn ytimessä on antaa perheen vanhemmalle työkaluja omaan elämään ja tätä kautta nostaa muutostaitoa omassa arjessa. Vanhemman työskentelyä on kerran viikossa.

Verkostotyöskentelyä on kahden kuukauden välein ja tapaamiseen osallistuu perhekuntoutuksen sosiaalityöntekijä, vastaava ohjaaja, vastuuhjaajat sekä avoimuuden sosiaalityöntekijä. Verkostotyöskentelyyn voidaan kutsua mukaan myös perheen lähiverkoston.

3 LASTENSUOJELU PERHEIDEN TUKENA

Vastuu lasten hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja huoltajilla, mutta yhteiskunnan tehtävänä on vanhempien tukeminen tässä tehtävässä järjestämällä tarvittavia palveluita sekä tukea oikea-aikaisesti. Viranomaisten velvollisuutena on ohjata perhe lastensuojelun palveluihin, jos perheen tarve niin vaatii. Lastensuojelun palvelut pyritään antamaan sillä periaatteella, että perheen itsemääräämisoikeuteen puututaan mahdollisimman vähän, mutta kuitenkin sillä voimakkuudella kuin lapsen etu vaatii. (Räty 2015, 2–8.) Lastensuojelutarpeen yleisimpiä syitä ovat vanhempien tai nuoren päihteiden käyttö, vanhempien tai nuoren mielenterveysongelmat, erilaiset ongelmat vuorovaikutuksessa ja tunne-elämässä sekä koulunkäyntivaikeudet. Aina ei ole täysin selvää, mikä rasittaa perhettä ja aiheuttaa turvattomuutta ja ajalle tyypillistä onkin, että useat tekijät vaikuttavat tarpeeseen suojata lasta. (Kananoja ym. 2011, 173.)

Lapsen etua määritettäessä tulee lapsen ja perheen tilannetta tarkastella kokonaisvaltaisesti ja sitä määritellessä tulee huomioida myös vanhempien tuen tarve. Lapsen etu on kuitenkin aina ensisijaisena asiana perheen tilannetta arvioidessa, vaikka päätöksissä jouduttaisiinkin loukkaamaan esimerkiksi vanhemman etua. On hyvä ottaa huomioon se, että vanhemmille annettu tuki ja palvelut ovat myös lapsen etu. (Ikonen 2013, 370–371; Räty 2015, 11–12.) Yksi lastensuojelun vaikeimmista tehtävistä, sen päätehtävä, on lapsen edun arviointi ja sen toteuttaminen, koska suojelutehtävä sekä perheen tukeminen eivät mene aina yksiin perheen ajatusten kanssa ja syntyy näkemyseroja ja ristiriitatilanteita. (Kananoja ym. 2011, 174.) Lapsen etu on siis ensisijainen kriteeri ratkaistaessa lastensuojeluasioita sekä mietittäessä toimenpide- ja ratkaisuvaihtoehtoja. Se tarkoittaa sitä, että lapsen edun kanssa mahdollisesti ristiriidassa oleva etu, kuten vanhempien perhe-elämän suoja, jää taka-alalle lapsen edun niin edellyttäessä. (Araneva 2016, 174.)

Lastensuojelu ei ole pelkästään lastensuojeluviranomaisen tehtävä vaan se liittyy laajasti koko yhteiskuntaan ja siinä tehtäviin päätöksiin. Kun yhteiskunnan tasolla päätetään esimerkiksi työaikoihin tai palkkoihin liittyvistä asioista, vaikuttaa se myös lasten elämään. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Yhteiskunnan on huolehdittava, että kaikissa yksityisen tai julkisen sosiaalihuollon, lainsäädäntöelimien, tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten toimissa, jotka koskevat lapsia, otetaan lapsen etu huomioon.

Lisäksi yhteiskunnan valvottavaksi jää, että laitoksissa, joissa vastataan lasten huolenpidosta ja suojasta, noudatetaan erilaisia määräyksiä. (Bardy 2013, 65.)

Lastensuojelua on myös ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on olla turvaamassa lasten kasvua ja kehitystä sekä edistää sitä. Sen tarkoituksena on olla myös tukena vanhemmuudessa. Ennaltaehkäisevää työtä on esimerkiksi äitiysneuvolassa annettu tuki ja neuvonta äidille, lapsen päivähoito tai koulu. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Aikuisten käyttämissä palveluissa, kuten päihdehuollossa ja mielenterveyspalveluissa, tulisi ottaa myös huomioon aikuisen asiakkaan huostassa olevan lapsen tuen ja hoidon tarve (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Perheelle voidaan antaa myös sosiaalihuoltolain mukaisia tukitoimenpiteitä ennen varsinaista lastensuojelun asiakkuutta. Asiakkuuden tarve arvioidaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Jos palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä katsotaan, etteivät sosiaalihuoltolain mukaiset toimet ole riittäviä ja perhe tarvitsee kiireellisiä toimenpiteitä, perhe ohjataan lastensuojelun piiriin. (Räty 2015, 31.) Kun perhe saa sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, he eivät ole lastensuojelun asiakkaita vaan sosiaalihuollon asiakkaita. Osa lastensuojelun alaisista tukitoimista siirrettiin uuden sosiaalihuoltolain (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014) tiimoilta osaksi sosiaalihuoltolain palveluita. Sosiaalihuoltolain ajatuksena oli vähentää lastensuojelun asiakkuuksia ja vähentää korjaavien tukien tarvetta sekä siirtää painopistettä erityispalveluista yleispalveluihin. (Araneva 2016, 37–38.)

3.1 Lastensuojelun palvelut

Lastensuojelun palveluita tarvitaan, kun katsotaan, etteivät ennaltaehkäisevät palvelut ja sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ole riittäviä tai jos perheen kanssa ei kyetä yhteistyöhön ja tämän yhteistyön puute aiheuttaa perheen lapselle vaaran uhkaa. Tässä tapauksessa perheestä on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Perhe voi myös itse hakea lastensuojelun asiakkuutta, jos perhe kokee siihen tarvetta. (Araneva 2016, 111–113.) Lastensuojelua on lastensuojelulain (Lastensuojelulaki 2007/417) mukaan lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu ja se tarkoittaa, että lastensuojelun tukitoimia voidaan antaa lapsen lisäksi myös vanhemmille (Räty 2015, 4). Lastensuojelulain 3 § mukaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat asiakassuunnitelman teko ja avohuollon toimenpiteiden järjestäminen sekä lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto (Lastensuojelulaki 2007/417).

Lastensuojelulain 30 § mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle pitää tehdä asiakassuunnitelma. Suunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa ja asiakassuunnitelmaan kirjataan nykytilanne sekä asiat, mihin halutaan vaikuttaa. Suunnitelmassa pitää näkyä myös keinot, esimerkiksi tukitoimenpiteet ja palvelut, joilla tavoitteisiin pyritään pääsemään sekä ajanjakso, jonka kuluessa tavoitteisiin yritetään päästä. Suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa, tarvittaessa useamminkin. Asiakassuunnitelmassa tulee näkyä myös mahdollisesti eriävät mielipiteet, joita asianomaisilla saattaa olla. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Erilaisia lastensuojelun asiakassuunnitelmia ovat avohuollon asiakassuunnitelma, sijaishuollon asiakassuunnitelma, jälkihuollon asiakassuunnitelma sekä vanhempien asiakassuunnitelma (THL 2016).

Kun lastensuojelun tarve on todettu, avohuollon tukitoimiin on lastensuojelulain mukaisesti ryhdyttävä viipymättä (Araneva 2016, 255). Lapsen vanhempia ja huoltajia pyritään tukemaan lapsen kasvatuksessa lastensuojelun keskeisen periaatteen mukaisesti. Huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden avohuollon tukitoimia pidetään ensisijaisina, mutta avohuollon tukitoimien tulee olla sopivia tai riittäviä lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi. Mikäli avohuollon tukitoimilla ei pystytä auttamaan lasta tai perhettä tarkoituksenmukaisesti, on lapsi otettava huostaan. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Jos avohuollon toimet todetaan riittämättömiksi tai ne eivät ole sopivia lapsen edun toteuttamiseksi ja jos sijaishuolto arvioidaan olevan lapsen edun mukaista, joudutaan turvautumaan lapsen huostaanottoon. Huostaanotto on aina viimesijainen keino lapsen kehityksen ja kasvun turvaamisessa. Huostaanottovaiheessa pitää pyrkiä hyvään yhteistyöhön perheen kanssa ja asioista pitäisi neuvotella tarkasti, kuitenkin pitäen lapsen etu mielessä. (THL 2017.) Lastensuojelun keskeisen periaatteen mukaisesti lapsen tarvitsema sijaishuolto tulisi järjestää ilman viivytystä (Araneva 2016, 179). Sijaishuollon tulee vastata lapsen edun mukaisella tavalla tämän välttämättömään hoidon ja huollon tarpeeseen. Huostaanoton perusteita on karkeasti jaoteltuina kaksi: lapsen oma käyttäytyminen ja kasvuoloissa oleva puute. Mahdollista on myös se, että molemmissa on puutteita. (Räty 2015, 360.) Sijaishuolto voidaan järjestää laitoshoidona ja perhehoitona. Sijaishuolto voidaan järjestää myös muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Araneva 2016, 302.)

Jos todetaan, että lapsi on välittömässä vaarassa, voi kiireellinen sijoitus tulla tarpeeseen ja silloin lapsi sijoitetaan laitoshuoltoon tai perhehoitoon. Joskus vanhemman äkillinen

sairastuminen tai onnettomuuteen joutuminenkin voi johtaa kiireelliseen sijoitukseen. Edellä mainituissa tapauksissa sijoitus pyritään tekemään ensisijaisesti sukulaisen tai muun läheisen henkilön luokse. (Taskinen 2010, 76.) Kiireellinen sijoitus tulee aina tehdä lapsen kannalta hienovaraisesti ja turvallisesti, koska joutuminen äkillisesti eroon perheestään tai kiireelliseen sijoitukseen johtanut tilanne voi olla lapselle traumaattinen kokemus. Kiireellinen sijoitus päättyy yleisesti ottaen 30 päivän jälkeen sijoituksen alkamisesta, jollei päätöstä sen jatkamisesta ole tehty tai huostaanottoa koskevaa hakemusta ei ole annettu hallinto-oikeudelle. (Araneva 2016, 275–277.)

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja sen aikana tulee ottaa huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä, kuitenkin lapsen etu mielessä. Jälleenyhdistämistä mietittäessä tulee löytää tasavertainen tasapaino lapsen edun mukaisen huostaanoton ja vanhempien eduissa olevan huostaanoton lopettamisen välillä. Huostaanoton lopettaminen pitäisi suunnitella yhtä tarkasti kuin huostaanottamispäätöskin. Erityinen painoarvo on laitettava lapsen edun toteutumiselle. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Nuori on oikeutettu jälkihuoltoon sijoituksen jälkeen ja silloin, jos hän on ollut sijoitettuna avohuollon tukitoimena vähintään puoli vuotta ja on ollut sijoitettuna yksin. Nuori voi olla oikeutettuna jälkihuoltoon myös silloin, vaikka ei olisi ollutkaan sijoitettuna edellä mainituin tavoin. Jälkihuollon avulla voidaan tukea nuorta itsenäistymään ilman suoraa jälkihuoltovelvoitetta. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Jälkihuollon tukitoimenpiteiden ja etuuksien nippu on jollain tavoin vielä määrittämätön, koska sen tarkoitusta eikä sisältöä ole säädetty tarkasti lastensuojelulaissa. Tarkkaa määritelmää jälkihuollon toimenpiteistä on vaikea antaa siksikin, että jokaisen nuoren kohdalla näitä tarpeita tulee miettiä yksilöllisesti sekä jälkihuoltoa suunniteltaessa, että järjestettäessäkin. (Araneva 2016, 379.) Jälkihuolto päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta ja se on subjektiivinen oikeus (Räty 2015, 603). Jälkihuollossa nuorelle tehdään asiakassuunnitelma, johon määritellään nuoren tuen tarve ja tukitoimet. Tarkoituksena on pitää yllä sijoituksen aikana tapahtuneita muutoksia ja mahdollistaa niiden pysyvyys järjestämällä tukitoimenpiteitä nuorelle. (Araneva 2016, 385.) Tukitoimenpiteet voivat olla esimerkiksi taloudellisia ja asumiseen sekä koulutukseen liittyviä (Räty 2015, 604–605).

3.2 Lastensuojelun avohuolto

Kun perhe siirtyy asiakkaaksi ehkäisevästä lastensuojelutyöstä lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen työn ja avohuollon asiakkaaksi, vaatii se arviointi- ja päätösprosessin.

Sen perusteella tehdään asiakassuunnitelma, johon avohuolto perustuu. (Bardy 2013, 104–105.) Tukitoimenpiteitä voidaan kuitenkin tarvittaessa järjestää jo ennen arvioinnin valmistumista (Araneva 2016, 255). Avohuollon tukitoimiin siirrytään, jos selviää, että lapsen kasvuolot eivät turvaa lapsen kehitystä tai terveyttä tai, jos ne vaarantavat sen. Avohuollon tukitoimia tarvitaan myös silloin, jos lapsi itse vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään. (Ikonen 2013, 133.) Kun lastensuojelun tarve on huomattu, on avohuollon tukitoimet aloitettava ilman viivytystä. (Lastensuojelulaki 417/2007).

Avohuollon tukitoimien tavoitteena on turvata ja edistää lapsen positiivista kehitystä sekä lisätä ja tukea lapsen kasvusta vastaavien henkilöiden, kuten vanhempien, kykyä ja mahdollisuutta kasvattaa lasta. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Niin kuin yleisesti lastensuojelussa, myös lastensuojelun avohuollossa, on työskenneltävä mahdollisimman tahdikkaasti. Avohuollon toimenpiteet ovat aina ensisijaisia toimia paitsi, jos lapsen etu on esimerkiksi sijaishuolto. Silloin sijaishuolto on järjestettävä viipymättä. (Mahkonen 2010, 96.)

Avohuollon tukitoimet ovat vapaaehtoisia ja perustuvat perheen ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen (Räty 2015, 313). Lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 417/2007) on erityissäännös, joka oikeuttaa lapsen sijoituksen yksin avohuollon toimenpiteenä, vastoin kaikkien huoltajien suostumusta. Lähtökohta on kuitenkin se, että huoltajien suostumus pyydetään aina, elleivät he ole jostain, esimerkiksi sairaudesta johtuen estyneet (Araneva 2016, 257).

Lastensuojelun avohuollon tukitoimia ovat tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteiden selvittämiseksi, lapsen taloudellinen tukeminen sekä muu tukeminen liittyen koulunkäyntiin, asunnon tai ammatin hankintaan, työhön sijoittumiseen, harrastuksiin, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä muiden tarpeiden tyydyttämiseen, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä muut lasta ja perhettä tukevat palvelut ja tukitoimet. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelun tarve voi johtua joskus myös perheen taloudellisista ongelmista, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta. Tällaisessa tilanteessa kunnan on järjestettävä lapselle sekä hänen perheelleen taloudellista tukea, korjattava asumiseen liittyvät puutteet tai järjestettävä perheelle asunto (Araneva 2016, 257.) Lastensuojelun tukitoimet ja niiden määrä vaihtelevat ympäri Suomea kunnittain, koska niiden on vastattava paikallista tarvetta. Järjestöt, seurakunnat sekä uskonnolliset yhteisöt antavat myös arvokkaan panoksen lastensuojelun tukitoimien järjestämisessä ja monet

perheet käyttävätkin mieluummin niiden palveluita, koska ne eivät ole sosiaalitoimen virallisia palveluita ja ovat siten helpommin lähestyttäviä. (Taskinen 2010, 71.)

Avohuollon tukitoimena voidaan järjestää myös sijoitus, jonka tarkoituksena on arvioida tuen tarvetta tai kuntouttaa. Ensisijaisesti sijoituksen tulisi tapahtua yhdessä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Jos lapsen edun mukaisesti häntä ei voi sijoittaa yhdessä vanhemman kanssa, voi hänet sijoittaa avohuollon tukitoimena väliaikaisesti yksin. Syitä yksin sijoittamiselle on lapsen tuen tarpeen arviointi, lapsen kuntoutus tai jos lapsen huolenpidosta pitää huolehtia väliaikaisesti vanhemman sairastumisen tai muun sen kaltaisen syyn takia. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lasta ei kuitenkaan saisi sijoittaa avohuollon tukitoimena toistuvasti eikä sitä saisi käyttää huostaanoton vaihtoehtona. Avohuollon sijoitus arvioidaan viimeistään kolmen kuukauden päästä. Silloin arvioidaan sijoituksen edellytykset ja sen vaihtoehdot sekä se, että tarvitseeko lapsi ottaa huostaan. Kun avohuollon sijoitusta lopetetaan, lapsi palaa lähtökohtaisesti huoltajansa luokse. (Taskinen 2010, 73.)

Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää myös kiireellisinä, jos lapsi tarvitsee kiireellisesti apua edellyttäen, että tukitoimet ovat sopivia lapsen edun mukaisesti. Syitä kiireelliselle tukitoimelle ovat lastensuojelulain 40 § mukaan se, jos huolenpidossa on puutteita, kasvuolosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi itse vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystä esimerkiksi päihteitä käyttämällä tai tekemällä isomman rikollisen teon. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

3.3 Perhekuntoutus osana lastensuojelun avohuoltoa

Mitä on perhekuntoutus

Perhetyön käsite tunnetaan hyvin monisäikeisenä sekä vaikeasti jäsenneltävänä: esimerkiksi Ihalainen & Kettunen (2016, 57–58) kirjoittavat, että perhetyö voi olla muodoltaan klinikkamuotoista perheterapiaa, asiakasperheen kotona tehtävää kohdennettua tai tehostettua perhetyötä tai perhekuntoutusta laitospäivähoitoympäristössä perheen kodin sijaan. Fågel ym. (2011, 44–46) mukaan perhetyön lähtökohtana ovat ennaltaehkäisevä ja korjaava perhetyö tai avoperhetyö ja perhekuntoutus. Rönkkö & Rytönen (2010) kirjoittavat, että perhetyötä voidaan kuvata toimintaympäristöjensä mukaan, siihen mihin elämäntilanteeseen palvelut kuuluvat tai sen mukaan, millaisia lähtökohtia sille asetetaan. Perhetyötä voidaan toteuttaa erilaisissa

toimintaympäristöissä kuten esimerkiksi neuvoloissa, sosiaalitoimessa tai kolmannen sektorin palveluissa (Rönkkö & Rytönen 2010, 27–28). Laitinen ja Niskala (2013, 302) toteavat perhekuntoutuksen olevan käsitteenä melko vieras, koska perhekuntoutusta ei ole selkeästi määritelty laissa ja siitä on tehty hyvin vähän perustutkimuksia. Moniulotteisuudestaan huolimatta perhetyön ajatellaan liittyvän aina jollain tavalla arkeen ja koko perheen kanssa työskentelyyn. Perhetyön tavoitteena voidaan pitää lapsen suojelua sekä lapsen hyvinvoinnin, perheen vuorovaikutussuhteiden, vanhemmuuden sekä arjenhallinnan taitojen vahvistamista. Perhetyön kohde vaihtelee ja on moniulotteinen, joten myös työskentely perheiden parissa edellyttää monipuolisuutta. (Alatalo ym. 2017, 32.)

Perhekuntoutusta voidaan järjestää esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa tai päihdehuollon hoitolaitoksessa. Näissä paikoissa on usein mahdollista toteuttaa monipuolisia perhekuntoutuspalveluja. Perhekuntoutuksen sijaan koko perhe voidaan sijoittaa myös perhehoitoon. Perhekuntoutusta voidaan tarjota myös raskaana olevalle päihiteitä käyttävälle naiselle, jolloin tarkoituksena on turvata syntyvän lapsen terveys. On hyvä muistaa, että sijoitus hoitoon ja kuntoutukseen perustuu aina vapaaehtoisuuteen. (THL 2017.) Ikonen (2013, 152) toteaa, että perheitä kuntouttavat yksiköt eivät tarjoa päihdehoitoa, vaan toiminta keskittyy esimerkiksi lastensuojelulaitosten yhteydessä oleviin yksiköihin. Ihalainen & Kettunen (2016) kirjoittavat, että perhekuntoutus laitos- tai leirimuotoisena on tehokasta ja tiivistä työskentelyä, jolla pyritään saamaan ratkaisuja perheen ongelmiin. Perhekuntoutus järjestetään yleensä perheen kodin ulkopuolella ja kuntoutukseen osallistuu perheen lisäksi perhetyön ammattilaisia. Perheen on helpompi keskittyä omaan tilanteeseen, kun he lähtevät hetkeksi pois omasta tutusta ympäristöstään. (Ihalainen & Kettunen 2016, 58.)

Perhekuntoutus on laitospäristössä tapahtuvaa ympärivuorokautista tai päivämuotoista kuntoutusta, mikä erottaa sen asiakkaan kotona tehtävästä perhetyöstä. Kuntoutusvaihtoehtoon päädytään erityisesti silloin, kun tehostettu perhetyö tai kotiin suunnattu perhekuntoutus ei ole mahdollista tai lapsen edun mukaista. Ympärivuorokautinen perhekuntoutus mahdollistaa muun muassa perheen jatkuvan valvonnan. Perhekuntoutusta voidaan siis järjestää sijoittamalla koko perhe laitokseen tai perhehoitoon lastensuojelulain 37 §:n (Lastensuojelulaki 417/2007) mukaisena avohuollon tukitoimenpiteenä. Myös lapsen sijoittaminen avohuollon tukitoimenpiteenä samanaikaisesti, kun lapsen hoidosta vastaavaa henkilöä kuntoutetaan ja hoidetaan

esimerkiksi päihdehuollon laitoksessa, on perhekuntoutusta. Kun perheessä on jo olemassa kodin ulkopuolisen sijoituksen riski tai kun lasta kotiutetaan kodin ulkopuolisesta sijoituksesta, on perhekuntoutuksen todettu olevan tehokas ja hyvin soveltuva tukimuoto juuri siinä hetkessä. Tehokas tuki ja apu edellyttävät, että perhe on sitoutunut ja motivoitunut kuntoutukseen ja tukea pystytään tarjoamaan perheelle juuri oikeaan aikaan. (Araneva 2016, 263–264; THL 2017.)

Perhekuntoutuksen järjestäminen kotiin suunnattuna on kuitenkin myös lain mukaan mahdollista. Kotiin suunnattu perhekuntoutus on hyvä vaihtoehto siksi, että intensiivinen, monipuolinen ja monialainen tuki voidaan tarjota perheelle lapsen tosiasiallisessa kasvuympäristössä ja perheen aito arki on vahvasti läsnä kuntoutuksen aikana. Perhekuntoutuksen järjestäminen perheen kotiin edellyttää, että lapselle on turvattu hänen etunsa mukainen jatkuva hoito, huolenpito sekä valvonta. Jos perhekuntoutus suunnataan kotiin, kuntoutus järjestetään lastensuojelulain 36 §:n mukaisena avohuollon tukitoimenpiteenä. (Araneva 2016, 263–264.)

Perhekuntoutusta tarjotaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja sen tarkoituksena on olla intensiivinen ja kokonaisvaltainen tuki perheelle. Lähtökohtana perhekuntoutuksessa on koko perheen hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen sekä se, että perhe saa tukea ja työkaluja arjessa selviytymiseen (Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö 2016). Perhekuntoutus on tavoitteellinen prosessi ja perhekuntoutuksessa tehtävä työ on aina tavoitteiden asettelemaa. Tavoitteet tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. (MLL 2016.) Hurtig (1999, 109–110) toteaa tutkimuksessaan, että perhekuntoutus on todella merkityksellistä siihen osallistuville perheille. Hurtigin (1999, 110) mukaan perheille annettava tuki voikin olla ratkaisevassa asemassa lastensuojeluprosessin käynnistymisvaiheessa ja mahdollisesti perhe selviytyy perhekuntoutuksesta saamansa tuen avulla ilman erityisempiä jatkotoimenpiteitä.

Perhekuntoutuksen alkaessa perheen on tunnistettava muutostarpeet sekä olla motivoitunut perhekuntoutukseen, jotta asetettuihin tavoitteisiin päästäisiin. Perhekuntoutuksen tavoitteena onkin lapsen kasvuolosuhteiden turvaaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä sekä perheen omien voimavarojen vahvistaminen. (Araneva 2016, 263–264.) Perhekuntoutuksen aikana perheen kuntoutumisen kannalta keskeisessä asemassa on perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen erilaisten menetelmien avulla, arjen taitojen harjoittelu sekä säännöllisen päivärytmin vakiinnuttaminen perheeseen (THL 2017). Perhekuntoutus

pyrkii tarjoamaan koko perheelle kuntouttavaa toimintaa suunnitellusti ja tavoitteellisesti. Mikäli perhekuntoutusjaksolle asetettuihin tavoitteisiin ei päästä tai perhe ei jostain syystä sitoudu työskentelyyn, huostaanoton valmistelu tulee aloittaa viipymättä. (Araneva 2016, 263–264.)

Kun perhe aloittaa perhekuntoutuksen, pyritään lapsen asemaa sekä perheen kohtaamista kokonaisuutena korostamaan alusta alkaen, sillä perheenjäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään jatkuvasti. Yhden perheenjäsenen vaikeus heijastuu aina koko perheeseen ja esimerkiksi vanhempien ongelmat vaikuttavat lasten hyvinvointiin. Lapsen oireet auttavatkin usein perheen pääsyä kuntoutukseen saamaan apua ja tukea haastavaan tilanteeseen. Perheen tilanteen todellinen hahmottaminen edellyttää perheenjäsenten samanaikaista kuulemistä, jotta saadaan selville erilaisia näkökulmia sekä pystytään löytämään toimintavaihtoehtoja. (Törrönen & Pärnä 2010, 8.)

Lastensuojelulakiin on lisätty perustuslakivaliokunnan ehdotuksen perusteella perheen jälleenyhdistämisvelvoite, joka suojaa jokaisen oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Tukimuotona perhekuntoutus sekä muut siihen yhdistettävät tukimuodot vastaavat hyvin lastensuojelulaissa säädetyn perheen jälleenyhdistämisvelvoitteen edellytyksiä. Perhekuntoutuksessa tarjottavalla koko perheen tuella voidaan valmistella perheen jälleenyhdistämistä riittävän huolellisesti. Perheen jälleenyhdistämisessä merkittävänä tavoitteena on lapsen huostaanoton lopettaminen sekä lapsen kotiutus turvallisesti lapsen edun mukaisesti. (THL 2017.)

Koko perhe voidaan sijoittaa avohuollon sijoituksena myös arviointijaksolle perhekuntoutuksen sijaan. Arviointijakson tarkoituksena on arvioida tuen tarvetta perheessä. Arviointijakson aikana pyritään havainnoimaan perheen ja vanhemman tai vanhempien omatoimista pärjäämistä lapsiperheen arjessa mahdollisimman kattavasti, jotta päästään kartalle siitä, mitä tuen tarpeita perheellä on ja mistä palveluista ja tukitoimenpiteistä perhe hyötyisi eniten. Tarkoitus olisi, että tukitoimenpiteet pystyttäisiin tuomaan kotiin siten, että lapsen edun mukainen huolenpito on mahdollista toteuttaa kotona. Eroavaisuutena perhekuntoutukseen, tuen tarpeen arvioinnissa työskentelyote ei ole yhtä intensiivinen, sillä tarkoituksena on saada mahdollisimman selkeä kuva perheen itsenäisestä toiminnasta sekä vanhemmuudesta. Tuen tarpeen arviointijakso voi myös johtaa huostaanoton valmisteluun, mikäli todetaan ettei avohuollon tukitoimenpiteet riitä turvaamaan lapsen edun mukaista huolenpitoa kotona. (Araneva 2016, 264–265.)

Perhekuntoutus Turun kaupungissa

Turun kaupungissa lastensuojelun palveluiden kehittämiseen on vaikuttanut lastensuojelun palvelurakennemuutos ja se onkin yksi hyvinvointitoimialan strategisista tavoitteista. Turun kaupungissa pidemmän tähtäimen tavoitteena on vähentää kalleimpia laitospaikkaostoja sekä niiden kustannuksia. Tällä tavoin voidaan panostaa varhaiseen tukeen ja avohuollon lastensuojelun palveluihin, joita käyttämällä pystytään mahdollisesti vähentämään lastensuojelun sekä sijaishuollon tarvetta. Turun lastensuojelun palvelurakenteelta edellytetään myös muutoksia uudistuneen lastensuojelulain myötä. Kaupungin pitäisi pystyä tarjoamaan perheille lapsen ja vanhemman yhteissijoituksia perhekuntoutuksen keinoin sekä viemään kotiin akuutteja avohuollon tukitoimenpiteitä. Kotiin vietäviä avohuollon tukitoimenpiteitä pitäisi yrittää hyödyntää aina ennen ympärivuorokautiseen palveluun siirtymistä. (Turun kaupunki 2016.)

Tähän asti Turun kaupunki on hankkinut kaiken ympärivuorokautisen perheitä kuntouttavan palvelun ostopalveluna muualta. Seuraaville vuosille asetettujen strategisten tavoitteiden keskiössä on muun muassa huostaan otettujen lasten ja nuorten kokonaismäärän väheneminen, perhehoidon osuuden kasvaminen sijoituksissa ja ostopalveluiden käytön vähentäminen. Pyrkimyksenä on kyetä tukemaan lapsia, nuoria ja lapsiperheitä riittävän ajoissa siten, että välttyttäisiin raskailta ja kalliilta korjaavilta toimenpiteiltä. Turun kaupunki on todennut selvityksessään, että mikäli kaupunki tuottaisi perheitä kuntouttavan palvelun omana toimintana, tulisi siitä huomattavia säästöjä verrattuna siihen, että kyseinen palvelu ostettaisiin jatkossakin ostopalveluna. Oman perhekuntoutustoiminnan myötä Turun kaupunki myös mahdollistaa asiakasperheille sen, että heidän verkostot, kuten koulu, lähipiiri ja muut tukitoimet, säilyvät samoina koko kuntoutuksen ajan. (Turun kaupunki 2016.)

Turun kaupungissa kehitetty perheitä kuntouttava yksikkö, Perhekuntoutusyksikkö Polku toimii osana avohuollon tukitoimia ja se on ympärivuorokautista, tavoitteellista ja kuntouttavaa, koko perheelle suunnattua toimintaa. Perheiden kanssa työskentelyssä keskeistä on arjen hallinta sekä perheen omien voimavarojen vahvistaminen, vanhemmuuden tukeminen ja perheenjäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen lisääminen osaksi perheen arkea. Kuntoutusjakson ajaksi perhe muuttaa yksikön tiloihin vähintään kolmen kuukauden ajaksi ja tämän jälkeen työtä jatketaan perheen omassa kodissa. Perheelle tarjotaan kuntoutusjakson aikana kokonaisvaltaista palveluohjausta. (Turun kaupunki 2017.)

4 PERHEITÄ KUNTOUTTAMASSA

”Työskentelyn keskiössä on arjen hallinta ja perheen omien voimavarojen vahvistaminen, vanhemmuuden tukeminen ja keskinäisen vuorovaikutuksen lisääminen osaksi perheen arkea.” (Turun kaupunki 2017.)

4.1 Työskentely asiakkaan kanssa

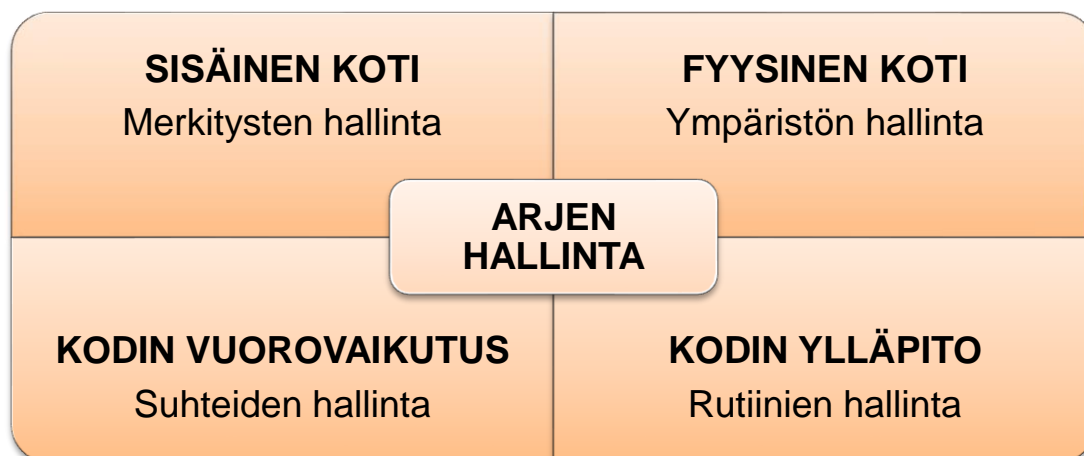
Arki ja arjen hallinta ovat meille jokaiselle niin tuttuja asioita, että pidämme arjessa tapahtuvia ilmiöitä ja toimintoja itsestään selvinä. Lapsiperheiden näkökulmasta arki on usein hässäkkää, johon kuuluu tietyt rutiinit, toistot sekä sykliisyys. Nykyään arjessa yritetään mahdollisimman hyvin luovia työn ja perheen sekä muiden elämänalueiden yhteensovittamisen kanssa. Tärkeää on myös saada aika riittämään asioihin, jotka ovat perheenjäsenille merkityksellisiä. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 15–16.) Ihmisten kokemat voimavarat lisäävät elämässä hallittavuuden tunnetta ja voimavaroja lisäävät tekijät ovatkin hyväksi lapsen terveille kasvulle ja kehitykselle sekä suojaavat lasta epäsuotuisilta tekijöiltä, kun taas kuormittavat, voimavaroja vievät tekijät saattavat vaarantaa lapsen suotuisaa kehitystä (THL 2017). Vanhemmuutta tukiessa hyvästä yhteystyösuhteesta vanhemman ja työntekijän välillä voi hyötyä vanhemman lisäksi myös työntekijä, joka voi jatkuvasti kehittyä sekä oppia uutta asioiden jakamisen, keskustelun sekä yhteisen ihmettelyn kautta (Korhonen & Holopainen 2015, 10). Launonen (2010, 17) pitää vuorovaikutusta kaiken perustana ja ajattelee, että jokainen ihminen kykenee vuorovaikutukseen, kun hän on toisen seurassa. Väestöliiton (2017) mukaan vuorovaikutus voi olla mitä vaan sanojen, puheen, eleiden, ilmeiden, ääntelyn tai katseiden väliltä, mutta erityisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa yksi tärkeistä kommunikaation muodoista on puhuminen.

Arjen hallinnan edellytykset

Arjen ajatellaan olevan hyvää ja sujuvaa, kun vanhempien hallinnassa ovat arjen perusrutiinit kuten siivous, pyykinpesu, syöminen, kaupassa käynti, ulkoilu sekä lasten hyvä perushoito. Kaikissa perheissä asia ei kuitenkaan aina ole näin ja mikäli perheen arjesta uupuu turvallinen rakenne ja rutiinit, voi lapsi tuntea itsensä turvattomaksi. Arki

ilman säännönmukaisuutta ja rutiineja on kaikille perheenjäsenille ihan yhtä kaoottista sekä ennakoimatonta ja erityisesti lapselle ennakoimaton arki aiheuttaa stressiä ja on riski lapsen tasapainoisen kehityksen kannalta. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 19–20.) Kun arjen perusrutiinit eivät enää olekaan vanhempien hallinnassa, ajautuu koti hiljalleen kaaoksen valtaan ja samalla lasten turvallisuuden tunnetta koetellaan. Arjen hallinnassa perheen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on tärkeää ja jokainen perhe on oman arkensa asiantuntija eikä ulkopuolisen ole kovin helppoa sanoa, mikä on hyvää arkea kellekin. (Fågel ym. 2011, 79.)

Elämänhallinta ja hyvinvointi ovat osa ihmisen arkea ja arjen hallintaa, joka on jotakin toiminnallista, kokemuksellista sekä välitöntä palautetta antavaa. Arjen hallinnalla vaikutetaan omaan elämään, omaan lähiympäristöön ja omiin läheisiin muun muassa osaamisen sekä vuorovaikutustaitojen avulla. Lähtökohtaisesti arjen hallinnalla pyritään luomaan, tiedostamaan ja ylläpitämään fyysistä, psyykkistä sekä sosiaalista turvallisuutta luova tila. Tätä tilaa voidaan kutsua myös kodiksi, joka on hyvän elämän ja turvallisuuden metafora. (Kota ry 2017.)

Kuvio 1. Arjen hallinnan malli mukailien Kota ry 2017.

Arjen hallinnan mallin mukaan koti jakautuu fyysiseen ja sisäiseen kotiin, sekä kodin vuorovaikutukseen ja kodin ylläpitoon. Fyysisellä kodilla tarkoitetaan tilaa, paikkoja ja esineitä ja fyysisen kodin osaamista voidaan kutsua myös ympäristöjen hallinnaksi. Sisäinen koti pitää sisällään merkityksellisiä asioita, joita kokija kuljettaa aina mukanaan, kuten kokemuksia, haaveita ja arvoja. Kodin vuorovaikutus kätkee sisäänsä kaiken mikä liittyy sosiaalisiin taitoihin sekä tekoihin ja on toiselta nimeltään myös suhteiden hallintaa.

Kodin ylläpito on kaikkea sitä, millä arki ja arjen perusrutiinit saadaan toimiviksi. (Kota ry.)

Helminen (2006) tuo esiin, että kehittyäkseen eheästi, lapsi tarvitsee kasvuympäristön, joka on ennakoitava ja vastavuoroinen. Lähtökohtana hyvässä kasvussa ja kehityksessä on luottamuksen ja turvallisuuden tunne, vaikkakin elämään kuuluvat myös arvaamattomuus ja ennakoimattomuus. Kokeakseen olonsa turvalliseksi ja luottavaiseksi, lapsi tarvitsee vakaat perheolot ja ihmissuhteet, kasvatuksen, joka on hänen oman ikävaiheen mukaista sekä riittävästi haasteita ja vastuuta. Edellä mainittujen lisäksi tärkeässä asemassa lapsen kehityksessä ovat kuitenkin myös lapsen kaverisuhteet ja lapsen yksilöllisyyden hyväksyminen. (Helminen 2006, 15-16.)

Voimavarojen vahvistaminen

Voimavarakeskeisessä työskentelyssä keskitytään asiakkaan vahvoihin ja myönteisiin puoliin haasteiden ja vaikeuksien sijaan. Työskentelyn lähtökohtana on se, että asiakas asettaa omat tavoitteensa itse, eikä se, että työntekijä sanelisi tavoitteet asiakkaan puolesta. Keskusteluissa työntekijän ja asiakkaan välillä pyritäänkin keskittymään tavoitteisiin sekä siihen, miten asiakas ne pystyisi saavuttamaan. (Ratkes ry 2015.) Ihminen voi kokea saavansa voimia jo siitä, että hän tulee kuulluksi. Monelta asiakkaalta voi löytyä myös täysin uusia voimavaroja siinä vaiheessa, kun hän kokee tulleen kuulluksi. Voimavarat voivat olla sellaisia, joiden olemassaoloa asiakas ei ole aiemmin tiennyt tai hän ei ole vain niitä pystynyt käyttämään siinä hetkessä. Myös menneisyyttä tarkastellaan ongelmien sijaan voimavarana. (THL 2017.)

Kaikilta ihmisiltä löytyy elämästä voimavaroja antavia sekä kuormittavia tekijöitä. Voimavaroja antavat tekijät ovat hyväksi lapsen terveelle kasvulle ja kehitykselle sekä suojaavat kaikilta epäsuotuisilta tekijöiltä. Päinvastoin kuormittavat tekijät voivat olla vaaraksi lapsen suotuisalle kehitykselle, mutta kuormittavuus on silti osa elämää. Voimavarat lisäävät hallittavuuden tunnetta elämässä. (THL 2017.) Työskentelyssä asiakkaan lähipiiri ja muu verkosto ajatellaan voimavarana ja nämä ihmiset voidaan ottaa mukaan työskentelyyn, jolloin asiakkaan pulmia voidaan ratkoa yhteistyössä heidän kanssaan (Ratkes ry 2015).

Kun perhe tunnistaa arjessaan ne tekijät, jotka antavat voimavaroja ja jotka kuormittavat niitä, voi perhe alkaa vahvistamaan omia voimavarojaan aktiivisesti työntekijöiden

tukemana. Perheen voimavaroja voi lisätä esimerkiksi lisäämällä yhteistä tekemistä perheen kesken, lisätä vuorovaikutusta ja avointa keskustelua perheessä, sopia arjen pelisäännöistä tai hakea apua läheisiltä tai palvelujärjestelmältä. Ammatillaiset voivat käyttää työssään apuna voimavaralähtöisiä menetelmiä, joiden avulla he voivat ottaa puheeksi perheen elämään liittyviä asioita sekä vahvistaa vanhempien voimavaroja. Vahvistaessa vanhempien voimavaroja, vanhemmat pystyvät työskentelyn myötä edistämään omien lasten tervettä kasvua ja kehitystä. (THL 2017.)

Järvikoski ym. (2011) mukaan Linnakangas (2010) kertoi perhekuntoutusta koskevassa tutkimuksessaan, että sekä lapset että vanhemmat kokivat saavansa voimavaroja tai apua enemmän pidempikestoisesta kuntoutuksesta lyhytaikaisen kuntoutuksen sijaan. Tutkimuksen mukaan lapset saivat enemmän hyötyä yksilö- ja perhepainotteisesta kuntoutuksesta, kun taas vanhemmat kokivat saavansa voimavaroja perheterapeuttisesti sekä ryhmätoimintaan painottuvasta kuntoutuksesta. Vanhempien voimavaroja lisäsi merkittävästi myös lähipiirin tuki, sillä ne vanhemmat, joilla oli saatavilla tukea toisilta perheenjäseniltä tai muulta lähipiiriltä, kokivat saaneensa perhekuntoutuksesta enemmän hyötyä kuin ne, joilta lähipiirin tuki puuttui. (Järvikoski ym. 2011, 213.)

Vanhemmuuden tukeminen

Vanhemmuuden tukemisessa on tärkeää, että vanhempi itse saa olla työskentelyn keskiössä osallisena siten, että työntekijä pysyttelee ”ei tietämisen” asemassa ja neuvomisen sijaan hän vahvistaa vanhemman omaa toimijuutta sekä pystyvyyden tunnetta. Harvemmin lasten kasvatukseen löytyy vain yhtä oikeaa toimintatapaa ja tilanteessa, jossa työntekijällä olisi ehdottaa vanhemmalle jotain tiettyä tapaa toimia, voi hän neuvomisen sijaan esittää pohtivan kysymyksen ilmoille, että ”eräässä perheessä tämä keino toimi, mahtaisikohan se toimia myös teillä?”. (Korhonen & Holopainen 2015, 10.) Työntekijän pitäisikin ymmärtää omia käsityksiään perheestä ja vanhemmuudesta sekä olla selvillä siitä, mitä hänen mielestään on hyvä vanhemmuus ja mitä on riittävä vanhemmuus (Johansson & Berg 2011, 17). Dialogisesta näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa voi huomata, ettei yksisuuntainen vaikuttaminen useinkaan tuota muutosta vanhemman toiminnassa, vaan sen sijaan yhteisten keskustelujen kautta vanhemman voi saada pohtimaan eri vaihtoehtojen välillä, mitä vanhempi voisi itse kokeilla. (Korhonen & Holopainen 2015, 10.)

Vanhempia kasvatustehtävässä tukeessa yhtenä mahdollisuutena on käyttää hyödyksi ratkaisu- ja voimavarakeskeisyyttä, jossa vanhempia yritetään saada näkemään ongelmien sijaan ne hyvät hetket, jolloin asiat sujuvat. Hyvän löytäminen ei ole kovin usein helppoa ja se vaatii vanhemmalta erityistä keskittymistä. Kaikki ihmiset ovat erilaisia ja niin myös vanhemmatkin. Jokaiselle vanhemmalle laaditaan yhteistyössä vanhemman kanssa oma työskentelysuunnitelma, josta ilmenee vanhemman erityiset tarpeet. Olennaisinta vanhempien kanssa työskentelyssä on arvostava sekä kunnioittava suhtautuminen vanhempaan ja hänen toimintatapoihin. (Korhonen & Holopainen 2015, 10.) Usein vanhemmuus nähdään tilanteen haastavuudesta huolimatta voimavarana ja vanhemmilta saattaakin löytyä yllättävän paljon voimia keskittyä lapsiinsa sekä heidän tulevaisuuteensa (Johansson & Berg 2011, 16). Erityisen tärkeää on huomioida kuntoutusprosessin aikana, että työntekijöiden ja perheen välille syntyy yhteinen ymmärrys tavoiteltavista asioista, keinoista sekä jokaisen toimijan panoksesta kuntoutusprosessissa. Työskentelyssä on huomioitava se, että ulkopuolisuuden sijaan vanhemmat voivat kokea olevansa osallisina lapsensa elämässä ja että koko perhe pystyisi saamaan välineitä elämäntilanteeseensa. (Laitinen & Niskala 2013, 322.)

Vanhempi voi tarvita vanhemmuuden tukemista erilaisista syistä. Kyse voi olla vastavuoroisuuden puutteesta, vanhempi ei reagoi lapsen tunnetiloihin eikä vastaa täten lapsen tarpeisiin, esimerkiksi ota tätä syliin. Kyse voi olla myös siitä, että vanhempi vastaa lapsen tarpeisiin, mutta vihamielisesti, tunkeilevasti tai lapsen aloitteita katkaisevasti. Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, miten vanhemmuutta voisi tukea vahvistamalla taitoa huomata lapsen tarpeita ja vastata niihin. Teorianan tällaisen tukemisen taustalla on mentalisaatioteoria. Vanhempien reflektiivistä kykyä voidaan tukea mentalisaation eri ulottuvuuksien avulla. Vanhempaa tuetaan esittämällä kysymyksiä, jotka ovat tarkkoja sekä täsmällisiä ja keskittyvät vuorovaikutushetkeen. Toisin sanoen, vanhempaa tuetaan pitämään lapsen mieli mielessä. Pääosin vanhempien mentalisaatiokykyä vahvistavassa työssä kysymykset keskittyvät lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. (Viinikka 2014, 36–37.)

Vuorovaikutus osaksi arkea

Vuorovaikutus pitää sisällään kaksi ilmaisullista muotoa, joita ovat sanat ja sanallinen viestintä. Sanatonta viestintää ovat ilmeet, eleet ja muut viestintämuodot, joissa ei

käytetä kieltä. Kun taas sanallinen, toiselta nimeltään verbaalinen viestintä on osa puhuttua ja kirjoitettua kieltä sekä sen ymmärtämistä. On myös mahdollista, että sanaton ja sanallinen viestintä ovat keskenään ristiriidassa. (Vilén ym. 2008, 20.)

Uuden asiakassuhteen alkaessa on kannattavaa kiinnittää huomiota vuorovaikutukseen ja käyttää siihen riittävästi aikaa. Erityisesti vuorovaikutussuhteen luomisen alkuvaiheessa on erittäin tärkeää, että asiakas kokee tullessa kuulluksi keskustelussa. (Mannström-Mäkelä & Saukkola 2008, 55.) Ihmisten tarve ja kyky vuorovaikutukseen vaihtelee ihmisestä riippuen ja siksi myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaista kohdatessa ihmisillä on erilaisia toiveita ja kokemuksia kohtaamisesta sekä vuorovaikutuksesta heidän kanssaan. Työntekijän tuleekin aistia herkästi, miten asiakas on vuorovaikutuksessa ja ottaa tämä huomioon asiakassuhteen edetessä eikä mennä liian nopeasti asiakkaan henkilökohtaisiin asioihin. (Raatikainen 2015, 107; Mönkkönen 2007, 87.)

Vuorovaikutuksessa pyritään dialogisuuteen ja vastavuoroisuuteen, jossa kumpikin osapuoli on tasavertaisessa asemassa ja tilanteessa edetään sekä asiakkaan että työntekijän ehdoilla ja jokaisella osapuolella on mahdollisuus vaikuttaa yhteisiin askeliin. Useimmiten asiakassuhteessa dialogiseen vuorovaikutukseen pääsemiseksi edellytetään luottamuksellista suhdetta asiakkaan ja työntekijän kesken, sillä ilman luottamusta asiakas saattaa kokea uhkana esimerkiksi työntekijän mahdolliset eriävät ajatukset tai neuvot ilman, että työntekijä huomioi asiakkaan näkökulmaa. (Mönkkönen 2007, 87–89.) Toisinaan aktiivisen kielellisen vuorovaikutuksen tilalle voidaan tarvita vain läsnäoloa sekä ajan ja tilan antamista. Asiakkaan luottamusta voi lisätä myös se, että työntekijä löytää oikeanlaisen läsnäolon muodon ja antaa asiakkaalle esimerkiksi mahdollisuuden olla puhumatta. (Raatikainen 2015, 111.)

Ihmisten erilaiset näkemykset ovat osa dialogisuutta eikä yhtäkään näkemystä nähdä kokonaisuutena totuutena. Parhaimmat ratkaisut syntyvät siten, että erilaiset näkemykset saavat riittävästi tilaa ja eri osapuolet saavat kokea tullessa kuulluksi tilanteessa. Kun perhettä koskevista palveluista keskustellaan, niin olisi tärkeää, että he saisivat tuoda oman näkemyksensä esiin heitä koskevissa palveluissa siten, että jokainen perheenjäsen saisi puheenvuoron. (THL 2017.)

Vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa moni tekijä ja heidän välille voi syystä tai toisesta syntyä kielteinen vuorovaikutuskehä. Vanhempi voi kokea epäonnistuneensa ja ajatella olevansa ilman keinoja ja sen myötä ryhtyä komentamaan

ja rankaisemaan lasta enemmän tai päinvastoin antaa periksi kaiken. Lapsen kokemus omasta käytöksestään voi olla taas se, että hän on ilkeä ja tuhma, mikä voi tehdä lapsen käyttäytymisestä entistä haastavampaa. Vanhempi voi toivoa haastavassa tilanteessa lapsen käytöksen muuttuvan, mutta on tärkeää muistaa, ettei muutosta voi jättää lapsen vastuulle, vaan vanhemman pitäisi ottaa vastuu siitä, miten hän on ja toimii lapsensa kanssa. Kun vanhempi muuttaa suhtautumistaan omaan lapseen, alkaa se myös vähitellen näkymään lapsen käyttäytymisessä ja näin päästään etenemään hiljalleen kohti myönteistä vuorovaikutusta. Vanhempi tarvitsee riittävästi aikaa ja tilaa kielteisten ajatusten ja tunteiden purkamiseen, jotta hän voi aidosti muuttaa omaa toimintaansa myönteisempään suuntaan. Myös työntekijällä on vastuu luoda vanhemmalle sellainen ilmapiiri, jossa hän uskaltaa ilmaista tuntemuksiaan aidosti. (Korhonen & Holopainen 2015, 16.)

4.2 Systeemisen toimintamallin kehittäminen Suomessa

Lastensuojelun sosiaalityötä kehitetään Suomessa monitoimijaiseksi ja ammattilaisten osaamista vahvistetaan suhdeperustaiseen suuntaan käynnissä olevan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalla (LAPE). Muutosohjelmassa on kehitetty lastensuojelun systeeminen toimintamalli, joka perustuu Hackneyssä, Englannissa, vuonna 2007 kehitettyyn lastensuojelun työskentelymalliin (Reclaiming social work). Mallin avulla työskennellään kohti vuorovaikutteisempaa sekä kohtaavampaa lastensuojelutyötä. (Lahtinen ym. 2017, 4.)

Hackneyn mallissa on oleellista, että työntekijöillä on kykyä ja taitoa luoda sekä ylläpitää asiakasperheiden kanssa luottamuksellista suhdetta ja sitä korostetaan silloinkin, kun lapsen ja perheen asioita työstetään perheen verkostojen kanssa. Mallin organisaatorakenne koostuukin siten, että se nostaa lapsen ja hänen perheensä kanssa tehtävän vuorovaikutustyön etusijalle ja sen tavoite on auttaa perhe muutokseen, että se pystyisi toimimaan itsenäisesti ilman lastensuojelun tukea. Toisinaan työssä joudutaan tekemään interventioita ja käyttämään valtaa, kun taas toisinaan työssä on enemmän terapeutin lähestymiskulma (Fagerström 2016, 11–13.)

Hackneyn mallin avulla on voitu auttaa perheitä siten, etteivät he ole päätyneet asiakkaiksi toisen tai useamman kerran, vaan lapsia ja perheitä on pystytty auttamaan jo ensimmäisellä kerralla. Tämän myötä, lasten määrä lastensuojelussa, on laskenut huomattavasti. Lastensuojelun sosiaalityön muutokselle on ollut myös muita hyötyjä,

kuten taloudellinen säästö sekä työntekijöiden sairauspoissaolojen määrän lasku. (Cross ym. 2010, 36, 44–45.) Hackneyn malli on herättänyt paljon myös kritiikkiä, liittyen esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden suureen työ- ja asiakasmäärään sekä siihen, että mallissa keskitytään vanhempien voimavarojen etsimiseen lasten hyvinvoinnin jäädessä mahdollisesti toiseksi (Särkiö ym. 2015, 22). Myös Forrester ja kumppanit (2013) kirjoittavat raportissaan siitä, että Hackneyn malli on herkkä systeemi ja, että mikä vain heikko linkki systeemissä, esimerkiksi työntekijän luonne tai olosuhteisiin liittyvä asia, voi kaataa työn. Muutenkin herkässä lastensuojelun työssä, sillä voi olla iso vaikutus. Samassa raportissa kirjoitetaan kuitenkin, että malli ei ole kuitenkaan huono ja, että jos lastensuojelun työtä tehtäisiin nyt alusta, olisi systeeminen malli hyvä valinta. Tärkein osa systeemistä mallia, on itse mallia enemmän se, että se avaa uuden tavan ajatella, miten lastensuojelun palveluita voi tuottaa paremmin. (Forrester ym. 2013, 22–23.)

Systeemisessä ajattelussa perhettä ja ympäristöä ajatellaan yhteisenä systeeminä. Siinä ajatellaan, että kaikki vaikuttavat kaikkeen muistaen yksilön merkityksen. Pyritään pois ongelmakeskeisyydestä ja korostetaan systeemin välisiä vuorovaikutussuhteita ajatellen, että kaikki vaikuttaa kaikkeen. Lastensuojelussa perhe ajatellaan systeemin keskiöön ja asiakastyötä tehdään asiakaskeskeisesti, terapeuttisesti, dialogisesti, narratiivisesti sekä ratkaisukeskeisesti. (THL 2017)

Keskeisimpiä periaatteita suomalaisessa systeemisessä lastensuojelun mallissa on systeeminen ajattelu kaikessa toiminnassa, perheterapeuttinen ymmärrys sekä ihmissuhdeperusteisuus, lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen, mallin toteuttamista tukevat rakenteet ja monitoimijaisuus sekä jaetut arvot ja yhteen sovittava johtaminen. Näiden periaatteiden on tarkoitus olla pysyviä ja ne ovat olennaisia ja mallin käyttöönoton sekä onnistumisen kannalta. (Lahtinen ym. 2017, 16.) Oleellista lastensuojelutyön onnistumisessa on osaava ja lapsiin sekä heidän perheisiinsä sitoutuva työote sekä se, että lastensuojelutyön eri organisaatiot tunnistaisivat oman roolinsa vaativan asiakastyön mahdollistajana ja, että organisaation eri tasojen toimintaa ja johtamista muokattaisiin tukemaan lastensuojelussa olevan lapsen täysivaltaista auttamista (Fagerström 2016, 3).

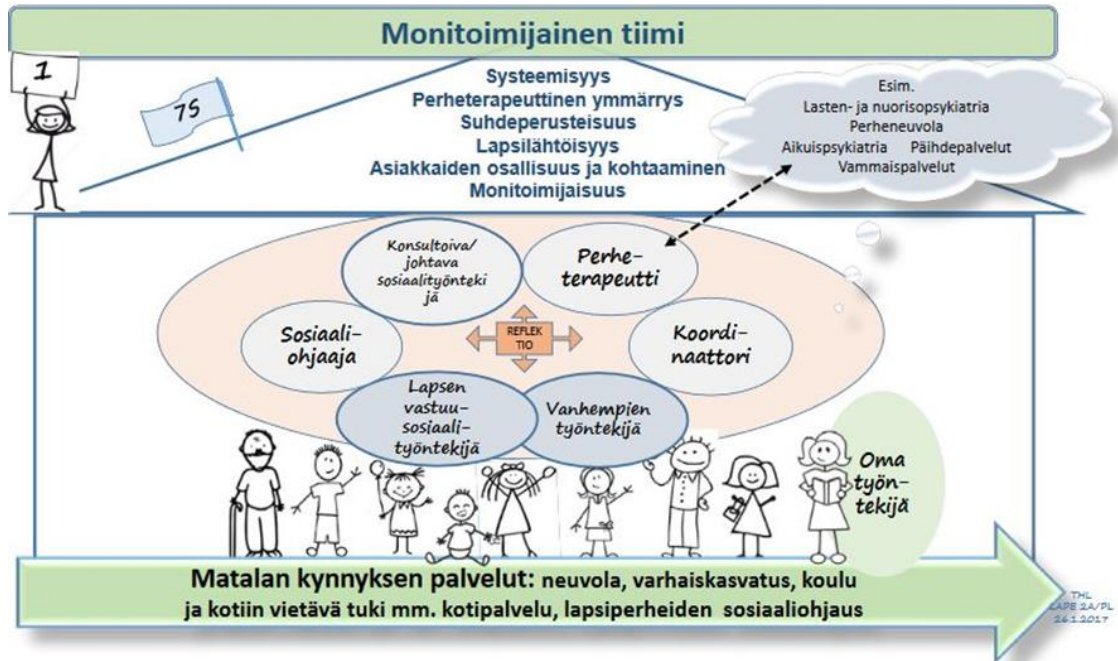
Tavoite on siis tuoda lastensuojelun kaikille tasoille systeemistä osaamista sekä toimintakulttuuria. Pienet, tiiviisti yhdessä työtä tekevät tiimit ovat keskeistä asiakastyön onnistumisessa sekä se, että asiakkaiden asioista keskustellaan paljon reflektoiden. Systeeminen ajattelu tulisi näkyä organisaation kaikilla tasoilla ja sen tulisi tukea työtettä. (Lahtinen ym. 2017, 16.) Lastensuojelun organisaation tulisi antaa tilaa

ammattilliselle asiantuntijuudelle sekä toimijuudelle (Fagerström 2016, 13). Systemisessä mallissa työskennellään tiimimallin mukaisesti, asiakas keskiössä, jossa vastuu on koko tiimillä ja jakaminen mahdollistuu. Se vapauttaa aikaa asiakkaan kohtaamiseen ja mahdollistaa oppimisen ja yhteisen reflektion. (THL 2017.) Se, että työskentelyssä perhe ajatellaan ydinyksiköksi, ei saisi jättää lasta varjoon. Lapsilähtöisyys onkin tärkeä osa systeemistä ajattelua, lasta autetaan siinä ympäristössä, missä hän elää. (Lehtinen ym. 2017, 17.)

Systeminen malli pohjautuu suoraan, kohtaavaan asiakastyöhön ja se on työskentelyssä tärkeintä. Muun toiminnan tulisi tukea tätä tavoitetta. Johdon tehtävä on tukea perheen kanssa työskenteleviä luottamuksellisen asiakassuhteen luomisessa ja ylläpitämisessä. Tärkeää on työskennellä kohti sitä tavoitetta, että perhe pärjäisi omillaan ilman lastensuojelun palveluita. Se, että työntekijöillä on mahdollisuus kriittiseen reflektioon ja sisäiseen dialogiin, vaatii toimivat rakenteet ja mahdollisuuden teoreettiselle pohdinnalle. (Lehtinen ym. 2017, 17.) Työyhteisön tuki ja tiimityön työnohjauksellisuus mahdollistaa työntekijän pienemmän stressitason (THL 2017).

Kunnioittava suhtautuminen asiakkaisiin ja pyrkimys todelliseen dialogiin sekä asiakkaan kuulemiseen, lisää asiakkaan luottamusta työhön ja työntekijään. Systeminen malli sitoutuukin asiakaslähtöisyyteen. (Lehtinen ym. 2017, 18.) Työntekijöillä tulee olla taitoa ja halua luoda hyvä pohja luottamukselle sekä osata ylläpitää laadukasta työskentelysuhdetta. Asiakkaan näkökulmasta tämän avulla osallisuus vahvistuu ja autetuksi tulemisen tunne lisääntyy. (THL 2017.) Mallin vahvuus on siinä, että asiakkaita ja heidän tilannettaan miettii moni ihminen, silloin asiakkaan tilanteesta rakentuu kokonaisvaltaisempi kuva ja perhe saa parempaa ja oikeammin kohdistettua tukea.

Monitoimijuus tarkoittaa systemisessä mallissa sitä, että kaikki systeemin osalliset, niin perheen vanhemmat, lapset kuin muutkin sukulaiset työntekijöiden lisäksi, saavat tuottaa tietoa tilanteesta ja tarvittavasta tuesta. (Lahtinen ym. 2017, 18.) Ydintoimijana on lastensuojelun tiimi, johon kuuluu konsultoiva sosiaalityöntekijä, lapsen työntekijä, sosiaalityöntekijä, perheterapeutti ja koordinaattori. Lastensuojelun tiimillä on vastuu koko asiakasprosessista ja se sovittaa yhteen perheen muita tarvitsemia palveluita. Suomalaisessa systemisessä mallissa monitoimijainen tiimi (ks. kuvio 2) koostuu lapsen vastuusosiaalityöntekijästä, vanhemman työntekijästä, koordinaattorista, perheterapeutista, konsultoivasta sosiaalityöntekijästä ja sosiaaliohjaajasta. (Lahtinen ym. 2017, 20–21.)

Kuvio 2. Monitoimijainen tiimi (Lahtinen ym. 2017, 21).

Systemistä mallia tuodaan nyt Suomeen laajemmin, mutta sitä on jo kokeiltu Suomessa esimerkiksi Nakkilassa ja Raumalla hyvin tuloksin (Raivio 2015, 23) ja Pesäpuu ry sekä ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus on tehnyt mallia tunnetuksi (Fagerström 2016, 3). Fagerström (2016) toteaa myös, että kun malli nyt otetaan käyttöön Suomessa, on sen arviointi todella tärkeää. Arvioinnin tulee olla systemaattista ja monipuolista ja sitä tehdessä, tulee arvioida myös perheiden oma kokemus saamastaan avusta. (Fagerström 2016, 3.)

5 PERHEKANSIOTA KEHITTÄMÄSSÄ

Kehittämistoiminnalla tähdätään johonkin muutokseen ja sen tavoitteena on aikaisempien toimintatapojen ja rakenteiden sijaan jokin parempi ja tehokkaampi. Kehittämisessä keskeinen elementti onkin tavoitteellisuus. Lähtökohtana kehittämistoiminnassa voivat olla vaihtoehtoisesti nykyisen tilanteen tai toiminnan ongelmat tai myös toisaalta näky jostain aivan uudesta. (Toikko & Rantanen 2009, 16.)

5.1 Kehittämismenetelmät ja tiedonkeruu

Kehittämistyömme oli luonteeltaan toiminnallinen ja valitsimme kehittämis- ja tiedonhankintamenetelmiksi dialogisen keskustelumenetelmän sekä Learning Café -työskentelyn. Salosen (2013, 21) mukaan kehittämistyössä on tärkeää, että toimijat eli keskeisesti hankkeessa mukana olevat henkilöt ovat mukana työskentelyssä koko työskentelyprosessin ajan. Näiden kahden menetelmän käyttö rinnakkain varmisti sen, että kaikki toimijat pääsivät osallisiksi työskentelyyn ainakin jossain vaiheessa prosessia.

Kehittämistyön edellytyksenä on ihmisten välinen vuorovaikutus sekä aktiivinen osallistuminen, joten kehittämistyö on sosiaalinen prosessi. On tärkeää, että kehittämistyön suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistuvat alusta saakka kaikki osapuolet, sekä toimeksiantaja, että tekijätkin, koska se takaa parhaiten sen, että kaikkien tarpeet ja päämäärät huomioidaan hyvin. Kaikkien osallistuminen lisää myös sitoutumista kehittämistyöhön. (Toikko & Rantanen 2009, 89–90.)

Kehittämistyön aikana on tärkeää tuottaa ja käyttää hyödyksi riittävä määrä erilaisia aineistoja sekä materiaaleja, joista voi päätellä, että kehittämistyö on edennyt loogisesti. Kaikki kehittämistyön aikana tuotetut materiaalit ovat yhtä tärkeitä, vaikka itse kehittämistyössä joitakin materiaaleja olisikin painotettu enemmän. Erilaisia dokumentointitapoja ovat esimerkiksi kirjoittaminen ja kehittämistyöhön tuotetut materiaalit. (Salonen 2013, 23–24.) Dokumentoimme työtämme kirjoittamalla, tekemällä muistioita sekä kehittämällä perhekansion.

Dialoginen keskustelumenetelmä

Dialoginen keskustelu on keskustelujen käymistä esimerkiksi kokouksissa ja pienryhmissä, ja dialogiseen keskusteluun liittyy olennaisesti myös esiin tulleiden asioiden reflektointi. Dialogiseen keskusteluun osallistuivat kehittämistyön toimijat eli tässä tapauksessa Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijät. (Salonen 2013, 21–22.)

Dialoginen keskustelu valikoitui kehittämistyömme menetelmäksi luontevasti yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Tämä menetelmä sopi hyvin toimeksiantajan resursseihin ja mielestämme dialogisessa keskustelussa mahdollistuu ideoiden esiintulo ja kehittäminen rakentavassa ilmapiirissä. Toikko & Rantasen (2009) mukaan edellytyksenä avoimelle dialogille on, että osallistujille annetaan mahdollisuus olla eri mieltä asioista. Dialogisuuden myötä osapuolet pyrkivät oppimaan toisiltaan sekä olemaan aidosti kiinnostuneita toisistaan. Avoin vuorovaikutustilanne mahdollistaa aktiivisen osallistumisen. (Toikko & Rantanen 2009, 93,99.)

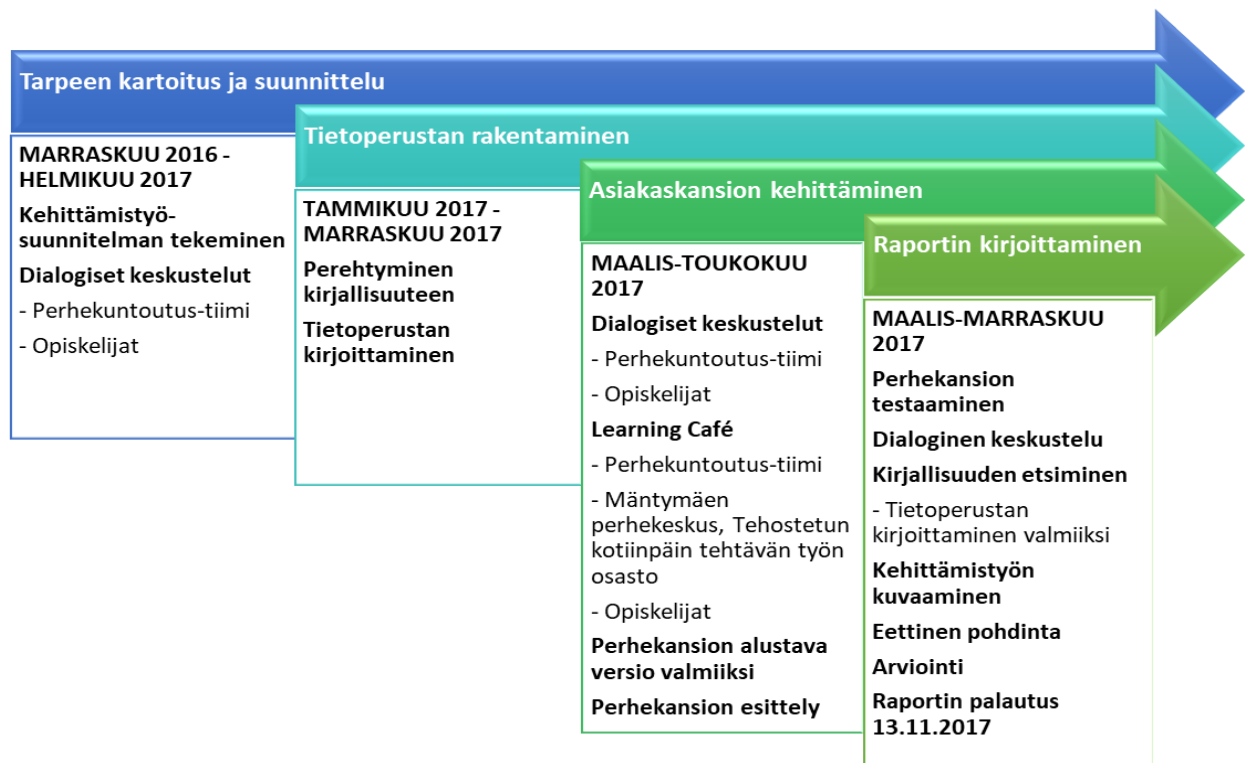
Dialogista keskustelua käytettiin läpi prosessin säännöllisesti. Koemme, että dialogisen keskustelun avulla ideat ovat voineet kehittyä laadukkaiksi ja tarkoituksenmukaisiksi. Laadun takaamiseksi kirjoitimme jokaisesta keskustelusta muistiot, jotka löytyvät kehittämistyön liitteistä. Muistioiden avulla olemme voineet reflektoida kehittämistyön etenemistä ja varmistaa työn johdonmukaisuuden.

Learning Café -työskentely

Learning Café on tiedonhankintamenetelmä, jossa keskitytään joidenkin teemojen tai kysymysten ratkaisuun pienryhmissä ja jokainen pienryhmä osallistuu jokaisen teeman ideointiin. Prosessin aikana pienryhmät kiertävät pöytäkunnittain ja aina uuden pöydän kohdalla pohtivat aiempia tuotoksia sekä ideoivat niitä eteenpäin. (Innokylä 2017.) Tavoitteena järjestämässämme Learning Café -työskentelyssä oli selvittää mahdollisimman monen työntekijän näkökulma perhekansion sisällöstä, jotta kansiota saataisiin mahdollisimman laadukas ja kokonaisvaltainen työväline. Learning Café -työskentelyssä ideat kehittyvät keskustelun, kommentoinnin ja jopa kyseenalaistamisen avulla selkeäksi, ryhmän yhteiseksi mielipiteeksi. Työskentelyssä on tärkeää muistaa, että ryhmä löytää yhteisen ymmärryksen luoduista ideoista. (Innokylä 2017.)

5.2 Prosessin vaiheet

Salosen mukaan kehittämisprosessi etenee loogisesti eri vaiheiden mukaan ja näitä vaiheita ovat aloitusvaihe, suunnitteluvaihe, esivaihe, työstövaihe, tarkistusvaihe, viimeistelyvaihe ja valmiin tuotoksen vaihe (Salonen 2013, 17-19). Toikko & Rantanen (2009) avaavat kehittämisprosessin etenemistä eri mallien mukaan, joita ovat lineaarinen malli, spiraalimalli, tasomalli ja spagettimainen prosessi (Toikko & Rantanen 2009, 64). Kehittämistyömme eteni limittäin koko prosessin ajan ja tätä limittäistä etenemistä voidaan kutsua myös spagettimaiseksi prosessiksi, joka on ympäristöönsä vapaasti tai avoimesti reagoiva. Tässä kehittämisprosessin mallissa ei voida ennustaa tai määrittellä etukäteen kehittämisprosessiin kuuluvien tehtävien ajankohtaa vaan prosessin osiot etenevät limittäin toistensa kanssa. (Toikko & Rantanen 2009, 71.)

Kuvio 3. Prosessin vaiheiden limittäinen eteneminen.

Kehittämistyömme prosessi lähti liikkeelle syksyllä 2016, jolloin valitsimme kehittämistyömme aiheen ja olimme yhteydessä toimeksiantajaan tulevaan kehittämistyöhön liittyen. Loppuvuodesta 2016 tapasimme kehittämistyömme toimeksiantajan ja sovimme tulevasta kehittämisestä heidän kanssaan. Tapaamisessa kehittämisaihe tarkentui ja toimeksiantaja esitti alustavia toiveita liittyen tulevaan kehittämisprosessin tuotokseen eli asiakaskansioon (ks. liite 1). Toimeksiantajalla oli selkeä

ajatus siitä, että he tarvitsevat asiakasperheille suunnatun asiakaskansion perhekuntoutuksen tueksi ja he toivoivat, että kansio osallistaisi ja voimavaraistaisi asiakasperheitä omassa kuntoutuksessaan. Kehittämistyömme aihe oli siis työelämälähtöinen.

Kehittämisen ensimmäisessä vaiheessa teimme kehittämistyölle suunnitelman ja keräsimme alustavaa tietoperustaa. Syvennyimme tutkimaan perhekuntoutuksen ja perhetyön eroja ja yhtäläisyyksiä, jotta jatkoa ajatellen olisi selvää mitä perhekuntoutus todella on. Alkuvuodesta 2017 kävimme tapaamassa toimeksiantajaa uudestaan ja yhä tarkentamassa kehittämistyön raameja (ks. liite 2). Esittelimme toimeksiantajalle kehittämistyön suunnitelman ja pyysimme palautetta siitä. Toimeksiantaja antoi meille korjausehdotuksia, joiden perusteella vielä muokkasimme alkuperäistä suunnitelmaa. Keskustelimme tulevasta tiedonkeruusta ja esitimme ajatuksiamme siitä, millaisia menetelmiä tulisimme mahdollisesti käyttämään tiedonkeruussa. Tavoitteena oli löytää sellaiset kehittämismenetelmät, jotka palvelisivat toimeksiantajan tarpeita mahdollisimman hyvin.

Kehittämistyön toisen vaiheen alussa syvennyimme kirjoittamaan kehittämistyön tietoperustaa. Aluksi perehdyimme lastensuojeluprosessiin yleisesti sekä lastensuojelun avohuoltoon. Tutkimme, mitä on perhekuntoutus ja mihin se sijoittuu lastensuojeluprosessissa. Syvennyimme kirjoittamaan kehittämistyön tietoperustaan lastensuojelusta sekä perhekuntoutuksesta. Ajallisesti tietoperustan kirjoittaminen ajoittui lähes koko vuodeksi tammikuusta marraskuuhun 2017. Pitkä kirjoittamisjakso johtui siitä, että tietoperustan toisen osion rakentaminen oli vielä haastavaa keväällä 2017, koska meillä ei tuolloin ollut tarkkaa tietoa siitä, mitkä tulisivat olemaan Perhekuntoutusyksikkö Polussa tehtävän työn lähtökohdat. Perhekuntoutusyksikkö Polun toiminta alkoi virallisesti alkusyksystä 2017 ja tuolloin työn lähtökohdat olivat myös selvinneet Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöille. Tietoperustan toinen osio rakentui niiden asioiden pohjalta, mitkä ovat keskiössä Perhekuntoutusyksikkö Polussa perheiden kanssa tehtävässä työssä.

Kehittämistyön kolmannessa vaiheessa aloimme työstää asiakaskansiota. Kehittämisen ja tiedonhankintamenetelmiksi valikoituivat dialoginen keskustelumenetelmä sekä Learning Café -työskentely. Tiedonhankinnassa emme valitettavasti voineet käyttää asiakaskontaktia, joten tiedonhankintamenetelmät keskittyivät työntekijöiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Learning Café -työskentelyn avulla oli mahdollista saada monen työntekijän ääni kuuluviin ja näin ollen asiakaskansiosta tulisi myös riittävän laadukas.

Dialogisista keskusteluista saatujen tietojen perusteella kehitimme alustavat teemat Learning Café -työskentelyä varten. Teemat tarkentuivat vielä sähköpostikeskustelujen myötä. Maaliskuun 2017 lopussa kävimme toteuttamassa Learning Café -työskentelyn Mäntymäen perhekeskuksen tehopäivillä. Muistio Learning Café -työskentelystä on raportin liitteenä (ks. liite 3). Työskentelyyn osallistuivat Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijät sekä Mäntymäen perhekeskuksen Tehostetun kotiinpäin tehtävän työn osaston työntekijät. Lähetimme työskentelyn teemat ja kysymykset kirjallisen pohjustuksen kanssa etukäteen toimeksiantajalle, jotta kaikki osallistujat pääsisivät tutustumaan aiheeseen jo ennen varsinaista työskentelyä (ks. liite 5). Teemoiksi määräytyivät alun perin suunnitellun, perhekuntoutusta ohjaavan työskentelyprosessin mukaisesti kolme teemaa: tulovaihe, työskentely kuntoutuksen aikana -vaihe ja kotiin päin -vaihe.

Learning Café -työskentelyn aluksi esittelimme kehittämistyömme aiheen ja Learning Café -työskentelymenetelmän käytännössä sekä avasimme työskentelyn pohjalla olevat teemat. Teemat käsittelivät perheen kuntoutusprosessia ja sitä, miten asiakaskansion avulla voitaisiin osallistaa ja tukea perhettä omassa kuntoutuksessaan mahdollisimman hyvin. Työntekijät jakautuivat pienryhmiin ja näin jokainen pääsi vastaamaan kolmeen eri teemaan. Learning Café -työskentelyyn oli varattu aikaa 45 minuuttia ja tämän mukaan määräytyi käytettävä aika jokaisessa työskentelypisteessä. Pienryhmät olivat erittäin itseohjautuvia työskentelyn aikana siten, että vaihdot työskentelypisteiden välillä sujuivat jouhevasti ja osittain nopeastikin niin, ettei annettua aikaa aina hyödynnetty loppuun asti. Pienryhmätyöskentelyn loppuun keskustelimme koko ryhmän kesken Learning Café -työskentelystä saaduista tuloksista. Tämä mahdollisti yhteisen reflektoinnin ja ideoiden kehittymisen huippuunsa. Tässä kohtaa esille tulikin useita tarkentavia ehdotuksia. Työskentelyn jälkeen kävimme dialogista keskustelua toimeksiantajan kanssa sähköpostin välityksellä ja saimme tarkennuksia kysymiimme asioihin.

Loppukeväällä 2017 kokosimme alustavan version asiakaskansiosta ja esittelimme sen toimeksiantajalle Perhekuntoutusyksikkö Polun ja Mäntymäen perhekeskuksen Tehostetun kotiinpäin tehtävän työn osaston yhteisillä tehopäivillä, jotka pidettiin toukokuussa 2017 (ks. liite 4). Kansio käytiin läpi dialogisesti keskustellen kansion kiertäessä jokaisella työntekijällä. Pyysimme työntekijöitä antamaan kehitysehdotuksia, jotta saisimme kansiosta todellista tarvetta palvelevan sekä laadukkaan työvälineen Perhekuntoutusyksikkö Polun käyttöön. Keskustelussa nousi esiin hyviä

kehitysehdotuksia ja yksi niistä oli muun muassa se, että asiakaskansion nimi muuttui perhekansioksi. Tapaamisella tulimme yhdessä siihen tulokseen, että perhekansio on nimenä lähestyttävämpi kuin asiakaskansio. Muita kehitysehdotuksia saimmeansion ulkonäköön ja sisältöön liittyen. Tapaamisella sovittiin myös työnjaosta perhekansion kehittämiseen liittyen. Kaiken kaikkiaan molempien yksiköiden työntekijät olivat tyytyväisiäansion kokonaisuuteen.

Kehittämistyön neljännessä vaiheessa teimme uudelleen tiedonhaku teoriaperustan kirjoittamista varten ja syvensimme vielä lisää tietouttamme teoriaperustassa käsiteltävistä aiheista. Neljännen vaiheen aikana keskiössä oli kehittämistyömme lopullisen raportin kirjoittaminen. Lisäksi toinen meistä kehittämistyötä tekevistä opiskelijoista testasi perhekansion toimivuutta käytännössä oman työharjoittelujaksonsa aikana Perhekuntoutusyksikkö Polussa. Harjoittelujakson aikana mahdollistui myös dialogisten keskustelujen käyminen toimeksiantajan kanssa lähes päivittäin. Neljäs vaihe oli tiiviisti mukana koko kehittämissprosessimme ajan, sillä kehittämistyömme eteneminen oli limittäistä. Pohdimme ja kirjoitimme samanaikaisesti teoriaperustaa sekä suunnittelimme ja tuotimme kehittämistyön tuotosta eli perhekansiota. Kehittämistyön kuvaamisen lisäksi tässä vaiheessa myös tietoperustan kirjoittaminen oli vahvasti läsnä johtuen työn lähtökohtien selkenemisestä viiveellä. Näiden lisäksi loppuvaiheen työskentelyyn kuului perhekansion arviointi ja kuvaaminen kehittämisraporttiin.

6 PERHEKANSION ESITTELY

Perhekansio on koottu dialogisten keskustelujen sekä Learning Café -työskentelyn pohjalta. Kansiota on kehitetty näiden menetelmien avulla yhteistyössä Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden kanssa. Perhekansiota kehitettiin vielä käytännöllisemmäksi toisen kehittämistyötä tehneen opiskelijan suuntaavien ammattiopintojen työharjoittelun aikana Perhekuntoutusyksikkö Polussa. Perhekansio on esitelty sekä Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöille, että yksikön kahdelle ensimmäiselle perheelle. Kansiota esiteltäessä annettiin painoarvoa sille, että kansion on tarkoitus olla käytössä koko kuntoutuksen ajan ja, että se muuttuu sekä täydentyy perheen tilanteen mukaan. Kansiota säilytetään perheiden käyttämissä asunnoissa ja sitä käytetään viikoittain perheen kanssa.

PERHEKANSION TARKOITUS

Pitelet käsissäsi Turun kaupungin Perhekuntoutusyksikkö Polun perhekansiota. Perhekansion tarkoituksena on olla tukena perheenne kuntoutusjaksolla ja olla aktiivisena osana koko kuntoutusjakson ajan. Kansioon on koottuna tietoa perhekuntoutuksesta ja sen kulusta, tärkeitä yhteystietoja sekä se, mitä perheeltänne odotetaan kuntoutusjakson aikana. Kansioon lisätään kuntoutusjakson kuluessa perheenne tavoitteet ja verkostot sekä erilaisia menetelmiä, mitä voitte perheenä tehdä myös kuntoutusjakson jälkeen. Osa kansiosta onkin tarkoitus jäädä teille kotiin vietäväksi, jotta voitte palata esimerkiksi menetelmiin myös kotona.

Kuva 1. Kuvaus perhekansion tarkoituksesta.

Perhekansion tarkoitus (ks. kuva 1) on olla perhettä osallistava ja voimavaraistava väline kuntouksen aikana sekä nivelvaiheessa, perheen siirtyessä kotiin. Perheelle annettavan osion kanssa työskentelyä jatketaan kotiin päin tehtävässä työssä samaan malliin kuin kuntoutusjaksollakin. Tällä pyritään siihen, että kuntoutusjaksolla saavutetut hyödyt jatkuisivat myös kotona. Perhekansio koostuu kahdesta osiosta: Hyvä tietää perhekuntoutuksesta sekä Meidän perheen kuntoutus. Hyvä tietää perhekuntoutuksesta -osio jakautuu kahteen osaan, joissa käsitellään perhekuntoutusta yleisesti ja kerrotaan esimerkiksi perhekuntoutusyksikön säännöistä. Meidän perheen kuntoutus -osio jakautuu neljään osaan, joissa on muun muassa tulohaastattelu, perheen viikkotavoitteet, palauteosio sekä viikkoraportit. Perhekansion jako kahteen tehtiin sillä ajatuksella, että Meidän perheen kuntoutus -osio olisi mahdollista antaa perheelle mukaan kuntoutusjakson jälkeen ja, että perhe voisi hyödyntää sen tietoja ja tavoitteita nivelvaiheessa eli palatessa kuntoutusjaksolta kotiin.

Perhekansion fyysinen olemus oli pieni haaste, koska halusimme kansiota osittain kotiin vietävän. Koko kansiota ei mielestämme ollut oleellista antaa perheelle kuntoutusjakson jälkeen, koska ensimmäinen osio sisältää enimmäkseen käytännön tietoa sekä sääntöjä perhekuntoutuksesta. Tästä johtuen teimme kansiota kaksiosaisen. Jälkimmäisen, perheen kanssa yhdessä muokattavan osan, saa perhe ottaa mukaansa kuntoutuksen jälkeen. Ajattelimme perhekansioon ensin sivunumeroita, jotta sisällysluettelon asiat löytyisivät helposti, mutta hylkäsimme ajatuksen siitä syystä, että osiot ovat muokattavia ja kansioon pitää pystyä lisäämään erilaisia elementtejä. Asiaa pohdittiin yhdessä Perhekuntoutusyksikkö Polun työntekijöiden kanssa ja lopulta päädyimme koostamaan sisällysluettelon värikoodien mukaan. Värikoodeilla tarkoitetaan sitä, että perhekansiossa on värilliset välilehdet ja otsikointi sisällysluettelossa on jaettu välilehtien mukaisiin väreihin, jotta asiat löytyisivät kansiota helposti (ks. kuva 2).

Perhekansio on myös sähköisessä muodossa ja se on helposti tulostettavissa Perhekuntoutusyksikkö Polun tietokoneilta. Sähköisessä muodossa se on myös helposti muokattavissa. Kansion sähköisen muodon ansiosta siitä voi tulostaa myös erillisiä osia tarvittaessa.

PERHEKANSION SISÄLTÖ
HYVÄ TIETÄÄ PERHEKUNTOUTUKSESTA
PERHEKANSION TARKOITUS
MITÄ ON PERHEKUNTOUTUS?
YHTEYSTIEDOT
PERHEASUNTOJEN SÄÄNNÖT
SOPIMUS KUNTOUTUSJAKSOSTA
YLEISTÄ ASUMISESTA
MEIDÄN PERHEEN KUNTOUTUS
TULOHAASTATTELU
PERHETYÖN TAVOITTEELLINEN VIIKKOSUUNNITELMA JA VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI
PERHEEN VERKOSTOT
ARKI HALTUUN
ARJEN SÄÄSTÖVINKIT
KODINHOITO
RAVITSEMUKSEN ABC
RIITTÄVÄN UNEN MERKITYS LAPSELLE JA NUORELLE
RUUTUAIKA
MILTÄ PERHEKUNTOUTUS ON TUNTUNUT
PERHEKOKOUS
RAPORTIT

Kuva 2. Perhekansion värikoodattu sisällysluettelo.

Hyvä tietää perhekuntoutuksesta -osio

Ensimmäiseksi kansiossa kerrotaan, mikä on perhekansion tarkoitus ja mitä kansio sisältää. Asiakasperheelle kerrotaan, että kansion tarkoitus on olla tukena kuntoutusjaksolla, sekä olla aktiivisena osana kuntoutusjakson ajan siten, että sitä käytetään myös osana perheen kanssa tehtävää työtä. Perheelle kerrotaan myös, että osan kansiosta on tarkoitus jäädä perheelle kotiin vietäväksi ja, että siihen kerättyjä menetelmiä voi hyödyntää osana perheen arkea.

Seuraavaksi perhekansiossa kerrotaan, mitä on perhekuntoutus Perhekuntoutusyksikkö Polussa. Perheelle avataan, että kuntoutus on osa avohuollon tukitoimia ja, että se on ympärivuorokautista sekä tavoitteellista kuntouttavaa toimintaa koko perheelle. Perheelle avataan myös perhekuntoutuksen keskiössä olevia periaatteita, jotka ovat arjen hallinta, perheen omien voimavarojen vahvistaminen, vanhemmuuden tukeminen

sekä keskinäisen vuorovaikutuksen lisääminen osaksi perheen arkea. Tässä kohdassa kerrotaan myös perhekuntoutuksen kestosta sekä työn jatkuvuudesta kotona kuntoutusjakson jälkeen. Perheelle kerrotaan työskentelylle tärkeistä arvoista, joita ovat luottamuksen luominen ja sen avulla pohjan muodostaminen työskentelylle, avoimuus, asiakkaan asiantuntijuus, perheen voimavarojen vahvistaminen, koko perheen voimavarojen vahvistaminen sekä yhteisten tavoitteiden määrittäminen, koko perheen hyvinvointi lapsen etu huomioiden ja asiakkaan kuuleminen sekä kuunteleminen.

Perhekansion tähän osioon on kerätty muutamia yhteystietoja, joiden on ajateltu olevan oleellisia perheen kuntoutusjakson aikana. Yhteystiedoissa ovat puhelinnumerot, osoitteet sekä internet-osoitteet. Yhteystiedoista löytyy perhekuntoutusyksikön, Kelan, Turun sosiaalikeskuksen, Turun alueen yhteispäivystyksen, työ- ja elinkeinotoimiston sekä Turun A-klinikan yhteystiedot. Perhekansiossa on perheasuntojen säännöt sekä TVT-asuntojen omat säännöt, koska kaksi asunnoista on TVT-asuntojen omistuksessa. Perheasuntojen säännöissä on järjestyssäännöt liittyen metelöintiin, päihteisiin, siisteydestä huolehtimiseen sekä lemmikkeihin.

Perhekansioon liitetään myös sopimus kuntoutusjaksosta. Sopimuksessa on kerrottu annettavasta tuesta ja ohjauksesta sekä siitä, miten tuen tarve määritellään ja kenen toimesta. Sopimuksessa kerrotaan säännöistä ja yksityisyydestä, joka perheellä on. Siinä kerrotaan myös työskentelystä ja perheen omasta asemasta kuntoutuksessa ja sen suunnittelussa sekä siitä, mitkä ovat perhekuntoutuksen työntekijöiden velvollisuudet, jos jotain ongelmia ilmenee esimerkiksi lasten huolenpidossa. Sopimuksessa kerrotaan yksikön päihteettömyydestä ja väkivallattomuudesta sekä vastuusta liittyen perheiden henkilökohtaiseen omaisuuteen. Perheelle kerrotaan vielä erilaisista oikeuksista ja yksikön kirjaamiskäytännöistä sekä vaitiolovelvollisuudesta.

Meidän perheen kuntoutus -osio

Osiossa ensimmäisenä on tulohaastattelulomake, joka täytetään yhdessä perheen kanssa, perheen tullessa perhekuntoutukseen. Lomakkeessa käydään läpi perheen rutiineja sekä esimerkiksi ruokailurytmejä. Tämän haastattelun myötä perheen omia rutiineja sekä tapaa elää, ymmärretään paremmin ja työskentelyä on helpompi rakentaa perheen omien tottumusten ympärille. Haastattelussa ilmi tulleista asioista voi myös selvittää se, mikä on arjessa haastavaa.

Perheelle tehdään joka viikko viikkosuunnitelma ja heidän kanssaan asetetaan myös viikoittain tavoitteet, jotka lisätään perhekansioon. Tavoitteiden tekemiseen on oma pohja kansiossa. Tavoitetta mietittäessä, pohditaan yhdessä perheen kanssa, että mikä on se haaste, mille muutosta haetaan ja millä toimenpiteillä tavoitteeseen päästään. Tärkeää on myös jälkepäin pohtia, onko tavoitteeseen päästy ja kansiossa olevassa tavoitepohjassa, on myös vaikuttavuuden arviointiin oma osio. Tavoitteiden ajateltiin olevan hyvä olla perhekansiossa, jotta perhe voi palata niihin milloin tahansa. Kun tavoitteet ovat saatavilla, ne on helpompi muistaa ja toteuttaa.

Kansioon liitetään myös perheen kanssa tehtävä verkostokartta. Verkostokartan avulla perhe voi paremmin huomata jo olemassa olevat verkostot ja oppia hyödyntämään niitä. Verkostokartan avulla voidaan myös nähdä, mitä puutteita perheen verkostossa on ja tällöin voidaan työskentelyssä miettiä, miten verkostoja voisi rakentaa ja saada työkaluja niille verkoston ihmissuhteille, jotka ovat heikkoja tai muuten ongelmallisia. Pelkän verkostokartan piirtäminen ei riitä, vaan työntekijän on jatkettava työskentelyä, keskustelemalla ja työstämällä asiakkaan kanssa siinä nousseita asioita. (THL 2017.)

Olemme koonneet perhekansioon Arki haltuun -osan. Arki haltuun -osassa kerrotaan lyhyesti ja ytimekkäästi taloudellisesta kuluttamisesta, kodinhoidosta, ravitsemuksesta, unen merkityksestä sekä ruutuajoista. Koottuna on arjen säästövinkkejä, liittyen ruoka, -vaate, -liikenne, - sekä puhelinmenoihin. Kodinhoidosta on kerrottu esimerkein siitä, mitä kaikkea kodin puhtaanapitoon liittyy päivittäisellä ja viikoittaisella tasolla sekä minkälaisia asioita kodin puhtaanapidossa voi ottaa huomioon harvemmin. Osioista löytyy tietoa monipuolisen ruokavalion, ruokailurytmien sekä säännöllisyyden tärkeydestä. Siinä on myös kerrottu, kuinka yhteiset ruokailuhetket voivat lujittaa perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Unen merkityksestä on kerrottu lapsen tarpeiden kannalta sekä hyvän unen merkitystä ja siihen liittyviä asioita on perusteltu. Vanhemman vastuuta on korostettu, mutta muistuttaen, että nukkumiseen voi liittyä joskus myös vaikeuksia eri elämänvaiheissa. Arki haltuun -osassa on vielä ruutuajoista ja kohtuullisista ajoista erilaisten medioiden äärellä. Kerrottuna on myös vinkkejä, miten lapsen kanssa voi sopia ruutuajasta sekä rajojen vetämisestä. Olemme lisäksi koonneet ikärajoista tietoa ja niiden merkinnöistä peleissä, elokuvissa ja sosiaalisen median käytössä.

Perhekansiossa on myös mahdollisuus palautteen antamiselle. Perheeltä pyydetään joka viikko palautetta ja työtä yritetään kehittää perheen kanssa yhteistyössä, perhettä kuunnellen. Palauteosassa on myös tyhjää paperia eli niin sanottu ”kirjevihko” perhettä varten ja heitä on kannustettu kansiota esitellessä myös sellaisen palautteen

antamiselle, joka tulee mieleen arjen pyönteissä. Tähän kirjevihkoon voi myös purkaa tunteita siitä, mitä perhekuntoutus herättää.

Perhekuntoutuksen työskentelyyn kuuluvat myös perhekokoukset, joissa koko perhe saa puheenvuoron. Perhekansiossa on tilaa kirjoittaa, mitä perhekokouksessa puhuttiin ja minkälaisia mielipiteitä ja sopimuksia sen yhteydessä tehtiin. Perhekokous on mahdollisuus, jolloin kaikki perheenjäsenet saavat kertoa mielipiteensä sekä saavat mahdollisuuden ja velvollisuuden vaikuttaa. Perhekokouksen avulla perhe oppii neuvottelemaan ja kuulemaan toistensa tarpeet sekä toiveet. (Väestöliitto 2017.) Perhekokouksen pöytäkirjan avulla perheen jäsenet voivat palata sovittuihin asioihin myös myöhemmin.

Viimeisenä osana Meidän perheen kuntoutus -osiossa on paikkansa perheestä tehdyille päivittäisraporteille. Perheet saavat heistä kirjoitetut raportit kansioon viikoittain. Tarkoitus on, että työ on avointa ja perhettä kunnioittavaa. Perheeltä pyydetään palautetta myös raporteista. Perheenjäsenet saavat kertoa, miten he itse kokivat tilanteet ja myös sen, jos he kokevat heistä kirjoitetun olevan mielestään väärin.

7 POHDINTA JA ARVIOINTI

Kehittämistyömme tavoitteena oli kehittää Perhekuntoutusyksikkö Polussa tehtävää työtä asiakaslähtoisemmäksi sekä asiakasperheitä osallistavammaksi. Käytimme kehittämisprosessin aikana kehittämis- ja tiedonhankintamenetelminä dialogista kehittämiskeskustelua sekä Learning Café -työskentelyä. Kehittämistyömme päätuloksena syntyi tuotos eli perhekansio.

7.1 Tuotoksen arviointi

Kehittämistyömme tuotos eli perhekansio onnistui pääosin hyvin ja myös kehittämisprosessin toimeksiantaja otti sen hyvin vastaan. Kansio otettiin käyttöön Perhekuntoutusyksikkö Polussa syyskuussa 2017 ja se on kansion kehittämisen kannalta tärkeä saavutus, että kansio on päätyttyä käyttöön ja sille on ollut todellista tarvetta. Kansion tärkein tavoite oli olla asiakasperheitä osallistava ja voimavaraistava väline kuntoutuksen tueksi sekä nivelvaiheeseen, kun perhe siirtyy kuntoutuksesta kotiin. Lisäksi kansion tarkoituksena oli olla aktiivinen työväline asiakasperheiden ja työntekijöiden välillä.

Perhekansio koottiin dialogisten keskustelujen sekä Learning Café -työskentelyn pohjalta. Valitsemamme kehittämis- ja tiedonkeruumenetelmät varmistivat sen, että saimme selville toimeksiantajamme todelliset toiveet ja ajatukset tulevan perhekansion suhteen. Koemme, että valitut menetelmät tukivat hyvin kansion luomista ja saimme hyvän pohjan kansion kehittämiseksi.

Perhekansioon alun perin suunniteltu jaottelu oli kolmiosainen prosessin vaiheiden mukaan: Tulovaihe, Työskentely kuntoutuksen aikana ja Kotiin päin. Kehittämistyön edetessä kuitenkin huomasimme, että kansion eri osiot voivat nivoutua myös yhteen ja on vaikeaa vetää selkeää rajaa, mitkä asiat kuuluvat pelkästään esimerkiksi Kotiin päin -osioon ja mitkä taas Työskentely kuntoutuksen aikana -osioon. Päädyimmekin lopulta siihen ratkaisuun, että kansio on vain kaksiosainen ja osiot ovat Hyvä tietää perhekuntoutuksesta ja Meidän perheen kuntoutus. Tämä jaottelu selvensi myös sitä, että perhekuntoutuksen lopulla perheelle voidaan antaa kokonaisuudessaan Meidän perheen kuntoutus -osio mukaan kotiin, sillä kansion ensimmäinen osio sisältää perhekuntoutuksen ajalle olennaista perustietoa eikä niistä tiedoista hyödy enää kotona.

Jälkikäteen ajateltuna tämä muutos perhekansion jaottelun suhteen oli erittäin hyvä ja se teki kansioista paljon selkeämmän kokonaisuuden. Selkeyttä paransi myös myöhemmin kehitetty sisällysluettelon värikoodaus, jonka mukaan perhekansiossa olevat tiedot ovat eri väristen välilehtien alla. Tämän avulla kansioista on helppo löytää se, mitä milläkin hetkellä tarvitsee.

Osallisuuden näkökulmasta ajatellen perhekansiossa on osia, joissa perhe pääsee aidosti osalliseksi kuntoutusjaksollaan. Näitä osia ovat esimerkiksi tavoitteiden laatiminen yhteistyössä perheen ja työntekijöiden kesken, perheelle sopivien menetelmien kerääminen kansioon sekä osa, jonne perhe voi kirjoittaa ajatuksiaan kuntoutusjaksosta tai mieltään askarruttavista asioista kuntoutusjakson aikana. Lisäksi kansioon lisätään viikoittain perheestä kirjatut päivittäisraportit, joita perhe voi myös kommentoida, mikäli niissä ilmenee heidän mielestään jotain ristiriitaisuuksia. Tämä lisää perheen osallisuutta kuntoutusjaksolla. Perheeltä pyydetään myös palautetta kuntoutuksesta säännöllisesti. On kuitenkin huomioitava, että perhekansiota kehitettäessä mielipiteen kansion ulkoasusta ja sisällöstä kertoivat vain perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset sekä kehittämistyötä tehneet opiskelijat eikä tässä kohtaa asiakasperheiden näkökulmaa ole huomioitu. Kehittämistyössä ei ollut mahdollisuutta käyttää asiakasnäkökulmaa ollenkaan. Tästä johtuen asiakasnäkökulman puuttuessa emme voi olla täysin varmoja, onko kansio juuri sellainen työväline, joka on asiakkaan näkökulmasta osallistava. Asiakasperhettä voidaan kuitenkin tukea sitoutumaan kuntoutusjaksoon ja hyödyntämään perhekansiota siten, että heille esitellään kuntoutuksen alkaessa kansio perusteellisesti ja kerrotaan, mikä tarkoitus kansiollla on perheen kuntoutuksen kannalta.

Perhekansion toisena tavoitteena oli olla asiakasperheitä voimavaraistava väline kuntoutuksen aikana. Osallisuus ja voimavarat kulkevat osittain myös käsi kädessä, sillä kun perhe tuntee olevansa osallinen omassa kuntoutuksessaan ja kokee voivansa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, antaa se perheelle myös voimavaroja. Kansiossa tuodaan vahvasti esiin asiakkaan kuulemisen sekä asiakkaan asiantuntijuuden tärkeys kuntoutusprosessissa ja pyritään pitämään asiakasperhe työskentelyn keskiössä koko ajan. Osallisuutta lisäävät osiot, kuten tavoitteiden laatiminen ja palautteen antaminen voivat tuoda perheelle voimavaroja, jos he saavat kokea tulleeensa kuulluksi. Lisäksi perhekansiossa on osio, jossa pohditaan asiakasperheen verkostoja verkostokartan avulla. Perhe voi saada voimavaroja myös siitä, että heidän kanssa yhdessä pohditaan heidän lähipiiriään ja mietitään, miten lähipiiri voisi olla avuksi perheen tilanteessa. Oman

näkemyksemme mukaan myös kansion Arki haltuun -osa voi antaa perheelle voimavaroja, kun jossain on kerrottu yksinkertaisesti ja selkeästi, mitä asioita tekemällä arkea voisi hallita paremmin.

Kaiken kaikkiaan oma mielipiteemme kansiosta on positiivinen ja olemme tyytyväisiä lopputulokseen. Vaikka olemmekin kehittämisprosessin aikana pohtineet moneen otteeseen asiakasnäkökulman puuttumista, olemme kuitenkin saaneet koottua melko kattavan paketin myös osallisuuden näkökulman huomioiden. Olemme myös tyytyväisiä siitä, että kansiota pystyy muokkaamaan helposti ja näin ollen perheiden kanssa työskentelyn ohessa sitä voidaan kehittää yhä enemmän perheitä osallistavammaksi työvälineeksi, jonka käytöstä on hyötyä kuntoutuksen aikana.

Pyysimme kehittämistyömme toimeksiantajalta palautetta perhekansiosta säännöllisesti pitkin kehittämisprosessia dialogisten keskustelujen avulla. Prosessin lopulla pyysimme vielä erillisen kirjallisen arvion perhekansiosta apukysymysten avulla, joissa kysyimme toimeksiantajan näkemystä siitä, onko kansio perhettä osallistava, tukeeko kansio perheen voimavaroja sekä mitä mieltä he ovat kansion ulkonäöstä.

Toimeksiantajan näkemyksen mukaan työskentely kansion luomisen suhteen on ollut antoisaa sekä asiakastyön osallistavan otteen kehittämistä tukevaa. Myös toimeksiantaja huomioi kansion suunnittelun haasteellisuuden siltä osin, että Perhekuntoutusyksikkö Polun toiminta käynnistyi vasta elokuun 2017 puolivälissä ja kansio päästiin ottamaan käyttöön syyskuussa 2017. Yksikön toiminnan aloittaminen loi omat haasteensa kansion vahvan käyttöönoton suhteen, mutta toisaalta kansio vahvisti työn sisällön kehittämisen suhteen asiakkaan osallisuuden esillä pitämistä keskiössä. Toimeksiantajan arvion mukaan perhekansio on asiakaslähtöinen, selkeä, helposti lähestyttävä sekä ulkoasultaan myös houkutteleva.

Toimeksiantaja arvioi kansion olevan perhettä osallistava siltä osin, että kansio on ikään kuin perheen tarina tai matka perhekuntoutuksen aikana. Uuden toiminnan aloittamisessa haasteena on se, että yksikön työote hakee vielä paikkaansa ja tässä kansion aktiivinen käyttö voi jäädä toissijaiseksi. Tällä hetkellä etenkin palautteen ja raportoinnin osalta toimeksiantaja näkee tärkeänä kansion merkityksen siinä, että kansio tukee asiakasta osallistavaa työtettä.

Toimeksiantaja ajattelee arjen hallinnan osalta kansion sisällön tuovan tukea asioiden hoitamisen suhteen ja siltä osin sen merkitys on voimavaratyöskentelyä vahvistavaa. Jatkoa ajatellen toimeksiantajan mukaan kansiota voisi vahvemmin hyödyntää eri

menetelmien kuten esimerkiksi Lapset puheeksi tai aikajanatyöskentelyn esiin nostamiseen myös itse kansioon, jotta perheen kanssa tehty työ ja oivallukset myös menetelmien osalta olisi asiakkaan omassa käytössä esillä vahvemmin.

Jatkotutkimusaiheiden osalta toimeksiantaja ajattelee, että kansion yksilöllistä sisältöä voisi kehittää vielä enemmän asiakkaan omista tarpeista lähteväksi. Lisäksi toimeksiantajaakin kiinnostaisi saada kuuluviin, miten asiakas itse kehittäisi asiakaskansiotaan.

7.2 Kehittämistyön arviointi ja jatkumahdollisuudet

Tämä kehittämisprosessi on ollut haastava, mutta erittäin opettavainen ja hyvä kokemus meille molemmille tekijöille. Kehittämisprosessi kesti syksystä 2016 syksyyn 2017 ja sille ajalle on mahtunut kaikenlaista. Pienten alkuvaikeuksien jälkeen prosessi lähti liikkeelle hyvin ja pääsimme jyvälle siitä, mitä todella olemme tekemässä. Prosessin edetessä oma tietoisuutemme käsiteltävän asian suhteen on lisääntynyt, koska olemme perehtyneet asioihin syvemmin ja näin ollen olemme päässeet paremmin sisälle prosessiin. Osan aikaa tässä kehittämisprosessissa uutta perhekuntoutusyksikköä ei vielä ollut, joten se loi haasteita meille kehittämisprosessin tekijöille, koska olimme epätietoisia käytännön asioista liittyen uuteen yksikköön. Tämä aiheutti meissä epävarmuuden tunnetta. Hyvällä yhteistyöllä sekä sitoutuneisuudella, mikä vallitsi kehittämisprosessin tekijöiden välillä sekä meidän ja toimeksiantajan välillä on tuonut meidät tähän pisteeseen, että kehittämisprosessimme tuotos, perhekansio, on käytössä Perhekuntoutusyksikkö Polussa ja se on otettu hyvin vastaan. Tärkein kaikista on siis onnistunut.

Mitä opimme

Opimme tämän kehittämisprosessin aikana paljon ja oppimista on tapahtunut ihan viime metreille saakka. Opimme etsimään ja hyödyntämään erilaista lähdeaineistoa monipuolisesti ja olemme kehittyneet lähdeaineiston luotettavuuden arvioimisessa prosessin edetessä. Lähdeaineistoa käyttäessämme pyrimme hyödyntämään myös vieraskielistä kirjallisuutta. Lisäksi käytimme hyödyksi aiemmin aiheesta kirjoitettujen opinnäytetöiden lähdeluetteloita, joista teimme hyviä lähdelöytöjä omaan työhömmemme.

Kehittämisen prosessin edetessä opimme hyödyntämään käytettävissä olevaa aikaa paremmin kuin prosessin alussa. Huomasimme, että yhdessä tekstin luominen ei toimi ja siksi päädyimmekin yhä enemmän jakamaan kirjoitettavia osioita siten, että molemmille oli kirjoitettavaa tasapuolisesti. Tämän valinnan myötä työme lähti etenemään nopeammin ja valmista tekstiä alkoi myös tulla suhteessa enemmän. Kehittämistyön taustalla oli koko ajan mukana koulun puolesta aikataulutettu kurssikokonaisuus, jonka avulla prosessissa pysyi mukana. Meidän kohdalla kuitenkin aikataulutus meni hieman eri tavalla, koska emme kirjoittaneet esimerkiksi kehittämistyön teoriaperustaa valmiiksi koulusta annetun aikataulun mukaan, vaan teimme sitä vielä kehittämistyöprosessin lopulla. Tämä johtui siitä, että meillä ei ollut tiedossa aiemmin, mitä toinen teoriaosuutemme tulisi pitämään sisällään, koska perhekuntoutusyksikössä tehtävän työn lähtökohdat selvisivät vasta loppukesästä 2017, kun toiminta varsinaisesti alkoi.

Kehittämistyöprosessin aikana sitouduimme prosessiin hyvin ja teimme töitä tasapuolisesti. Huomasimme prosessin edetessä, että meillä on selkeästi omat vahvuusalueemme, jotka ovat olleet hyödyksi kehittämistyötä tehdessä. Opimme myös dialogisuuden tärkeydestä prosessin aikana. Keskustelimme meitä askarruttavista asioista aina heti, jotta pääsimme mahdollisimman nopeasti samalle sivulle asioista. Dialogisuus tällaista kehittämistyötä tehdessä sekä tekijöiden välillä, että myös tekijöiden ja toimeksiantajan välillä, on ensiarvoisen tärkeää juuri siksi, että kehittämistyöstä tulisi mahdollisimman laadukas ja kaikkia osapuolia miellyttävä kokonaisuus. Kehittämisen prosessin aikana yhteydenpito meidän ja toimeksiantajan sekä ohjaavan opettajan välillä on toiminut erittäin sujuvasti.

Saimme kehittämisen prosessin aikana paljon uutta tietoa perhekuntoutuksesta sekä lastensuojelun avohuollosta ja opimme sisäistämään asioita, jotka ovat tärkeitä perheen onnistuneen kuntoutuksen kannalta. Opimme ymmärtämään, että onnistuneen perhekuntoutuksen taustalla tärkeässä osassa on ammattilaisten osaamisen lisäksi myös perheen oma motivaatio ja sitoutuminen kuntoutukseen.

Luotettavuus ja eettisyys

Lähdeaineistoa kerätessämme pyrimme kiinnittämään huomiota siihen, että käyttämämme lähteet olisivat mahdollisimman tuoreita, 2000-luvun aikana kirjoitettuja lähteitä. Teoriaperustan lastensuojelua käsittelevässä osiossa pyrimme käyttämään

vielä tuoreempaa lähdeaineistoa johtuen vuonna 2007 uudistetusta lastensuojelulaista. Perhekuntoutuksen osalta oli haasteita löytää pelkästään uudempaa lähdemateriaalia, mutta senkin suhteen pysyimme kuitenkin pääosin 2000-luvun lähdeaineistossa. Verkkolähteitä käyttäessämme keskityimme käyttämään mahdollisimman luotettavia lähteitä, jotta voisimme varmistua siitä, että kirjoittamamme teksti on myös luotettavaa.

Luotettavuutta kehittämistyössä on pyritty lisäämään myös siten, että olemme olleet jatkuvassa vuorovaikutuksessa toimeksiantajamme kanssa ja kuunnelleet tarkasti heidän mielipiteitään ja toiveitaan kehittämistyön tuotokseen liittyen. Yhteistyö heidän kanssaan toimikin erittäin hyvin ja saimme heiltä useasti ajatuksia ja vinkkejä jatkotyöskentelyä varten. Kehittämistyön menetelmiä valitessamme halusimme löytää sellaiset menetelmät, joiden avulla saamme mahdollisimman monen työntekijän äänen kuuluviin, jolloin myös tuotosta tehdessä, meillä oli monen työntekijän mielipide ja näkemys asioista.

Eettisestä näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa kehittämistyössä on ristiriitoja, sillä aidosti asiakasperheitä osallistavan ja voimavaraistavan kansion kehittämiseen pitäisi saada ammattilaisten näkökulman lisäksi ehdottomasti myös asiakkaana olevien perheiden näkökulma. Kuitenkin todelliseen tarpeeseen tilattu perhekansio on päätynyt käyttöön ja se on muokattavissa, joten jatkossa sen kehittämiseen voitaisiin osallistaa myös asiakasperheitä. Asiakasnäkökulmasta ajatellen on hyvä muistaa, ettei ammattilaisten mielestä oleva ajatus osallisuudesta ole välttämättä asiakkaan kannalta osallisuutta tukevaa. Osallisuus on tunne, jonka yksilö kokee eikä ammattilaisten tuottama asia. Osallisuudessa asiakkaalla on mahdollisuus oman mielipiteensä ilmaisuun ja sitä kautta mahdollisuus päästä vaikuttamaan asioihinsa. (Talentia 2017, 16.)

Jatkokehitysmahdollisuudet

Jatkokehitysmahdollisuuksia ajatellen perhekansiota voisi kehittää vielä enemmän asiakasperheitä osallistavampaan suuntaan siten, että perheet saisivat tuoda omia näkökulmia esille ja kansiota jatkokehittäisiin näiden näkökulmien ja mielipiteiden perusteella. Näin toimiessa voidaan saada kansiosta aidommin perheitä osallistava työväline ja mahdollisesti asiakasperheet voisivat yhä paremmin sitoutua hyödyntämään kansiota kuntoutuksen aikana, kun he ovat päässeet itse sitä myös kehittämään.

Perhekansiota voisi kehittää myös siten, että se olisi hyödynnettävissä myös sen jälkeen, kun työskentely perheen kanssa on loppunut. Nyt kansio on mietitty käytettäväksi sekä perhekuntoutuksen aikana, että kotiin päin tehtävän työn aikana, mutta voisi miettiä, hyötyisikö asiakasperhe perhekansiosta vielä kuntoutuksen jälkeenkin ja mitä kaikkea kansion pitäisi sisältää, jotta se olisi hyödyllinen tai yleensäkin perheelle mielekäs väline käyttää kuntoutumisen tukena.

Perhekansio tai sen kaltainen väline voisi olla hyödynnettävissä muussakin perhetyössä. Nykyään painotetaan asiakkaiden osallisuuden sekä voimavarojen merkitystä ja se on jopa kirjattu hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan (LAPE) yhdeksi odotetuksi muutokseksi perheiden hyvinvoinnissa, joten tämän kaltaiselle perheitä osallistavalle sekä voimavaraistavalle kansiolle voisi olla kysyntää (STM 2017). Perhekansiota voisi muokata eri tahojen tarpeita vastaavaksi.

LÄHTEET

Adams, R. 2008. Empowerment, Participation and Social Work. 4. painos. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Alatalo, M.; Lappi, K. & Petrelius, P. 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaisia, yhteistä perhetyötä. Viitattu 26.10.2017
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134616/URN_ISBN_978-952-302-859-3.pdf?sequence=1.

Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum.

Bardy, M. 2013. Lastensuojelun ytimissä. 4., uudistettu painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Cross, S.; Hubbard, A. & Munro, E. Reclaiming Social Work. London Borough of Hackney Children and Young People's Services. Viitattu 26.10.2017
<https://www.whatdotheyknow.com/request/51132/response/130736/attach/4/1%202816227%20RSW%20FINAL%20Report%20Sept%202010.pdf>.

Fagerström, K. 2016. Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Viitattu 26.10.2017
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1.

Forrester, D.; Westlake, D.; McCann, M.; Thurnham, A.; Shefer, G.; Glynn, G. & Killian, M. 2013. Summary report of a comparative study of practice and the factors shaping it in three local authorities. Viitattu 27.10.2017
https://www.beds.ac.uk/data/assets/pdf_file/0008/256742/Short-Systemic-Unit-Report-June-2013.pdf.

Fågel, S.; Jonsson, M.; Korvela, P. & Kupiainen, A. 2011. Arki haltuun – Sekvenssimenetelmä perhetyössä. Helsinki: Väestöliitto.

Helminen, J. 2006. Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hurtig, J. 1999. Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. tutkimusraportteja ja selvityksiä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2016. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. 10., uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ikonen, L. 2013. Salassa pidettävä – suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Vehmersalmi: Radium-kirjat.

Innokylä 2017. Learning Café eli oppimiskahvila. Viitattu 23.3.2017
<https://www.innokyla.fi/web/malli2825539>.

Johansson, M. & Berg, L. 2011. Opastava yhteistyö perheiden kanssa. Helsinki: Profami Oy.

Järvikoski, A.; Lindh, J. & Suikkanen, A. 2011. Kuntoutus muutoksessa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kananoja, A.; Lähteinen, M. & Marjamäki, P. 2011. Sosiaalityön käsikirja. 3., uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma.

Korhonen, S. & Holopainen, L. 2015. Vanhempana vahvemaksi – kohti myönteistä vuorovaikutusta. Kirja vanhemmuudesta ja sen tukemisesta. 1. painos. Jyväskylä: Satu Korhonen.

Kota ry 2017. Arjen hallinnan malli. Viitattu 26.10.2017 <http://www.kota.fi/index.php?cat=15&lang=fi&mstr=4&project>.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Lahtinen, P.; Männistö, L. & Raivio, M. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Viitattu 26.10.2017 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1.

Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) 2013. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>.

Launonen, K. 2010. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Asiakasosallisuus. Viitattu 31.10.2017 https://www.thl.fi/documents/10531/1787240/Tietopaketti_Asiakasosallisuus.pdf/97b24b5c-2b6b-4308-bf4f-0f863bc8e2e6.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. 3., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö 2016. Lastensuojelullinen perhekuntoutus. Viitattu 1.12.2016. <http://www.lastenkuntoutus.net/palvelut-perheille/lastensuojelullinen-perhekuntout/>.

Mannström-Mäkelä, L. & Saukkola, K. 2008. Voimaannuttavan ohjaamisen käsikirja. Kaaoksesta arjen hallintaan. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Oy.

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 3., uudistettu painos. Helsinki: Edita publishing Oy.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. LAPE-ohjelma: Sirpaleisesta kehittämisestä kokonaisvaltaiseen uudistukseen ja pysyvään muutokseen. Viitattu 6.11.2017 <http://stm.fi/lapsi-ja-perhepalvelut/kuvaus>.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp451010480>.

Särkiö, H.; Lahtinen, P.; Raivio, M.; Maahi, K.; Pitkänen, T.; Silén, S.; Väjänkilä, V. & Westerlund-Cook, S. 2015. Lastensuojelun vallankumous. Talentia 1/2015. Viitattu 26.10.2017 <http://www.talentia.isintexas.com/mag/30paivaa12015.php>.

Talentia ry. 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. 1.painos. Helsinki: WSOYpro.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun asiakassuunnitelma. Viitattu 1.3.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/asiakassuunnitelma>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Viitattu 27.10.2017 https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ ja_ perheen_valilla.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu? Viitattu 24.10.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojelun käsikirja. Huostaanotto. Viitattu 24.10.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojelun käsikirja. Perhekuntoutus. Viitattu 24.10.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojelun systeeminen toimintamalli osana erityispalveluiden uudistamista. Viitattu 27.10.2017 <https://www.slideshare.net/THLfi/lastensuojelun-systeeminen-toimintamalli-osana-erityispalveluiden-uudistamista>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Verkostokartta. Viitattu 3.11.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/verkostokartta>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Voimavaralähtöiset menetelmät. Viitattu 25.10.2017 https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/voimavaralahtoiset_menetelmat.

Toikko, T & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämissuunnitelmaan, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Turun kaupunki 2016. Sosiaali- ja terveystieteiden lautakunta. Lastenkoteja koskeva tilatarveselvitys. Viitattu 24.10.2017 <http://ah.turku.fi/sosterla/2016/1108014x/3452758.htm>.

Turun kaupunki 2017. Perhekuntoutusyksikkö Polku -esite. Turku: Turun kaupunki.

Törrönen, M.; Pärnä, K. & Olsson, K. 2010. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. 1. painos. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö.

Viinikka, A. 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Vilén, M.; Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3., uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Väestöliitto 2017. Perhekokous!. Viitattu 2.11.2017 <http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/ajankohtaista/?x217700=833320>.

Väestöliitto 2017. Vuorovaikutus. Viitattu 25.10.2017 <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/vuorovaikutus/>.

Muistio 29.11.2016

Palaverimuistio kehittämistyöstä

Aika: 29.11.2016

Paikka: Luostarinkadun lastenkoti

Paikalla: Toimeksiantaja, Opiskelijat Noora ja Susanne

Käsitellyt asiat:

- Määritelty kehittämistyö
 - o Kehittämistyön tuotoksena asiakaskansio
 - o Alustavat toiveet kansion sisällöstä
 - o Kansion tarkoitus Perhekuntoutuksessa
 - o Kuntoutusprosessin vaiheet

- Kehittämistyön alustavat keskeiset käsitteet
 - o Perhekuntoutus
 - o Osallisuus
 - o Voimaantuminen
 - o Sitouttaminen
 - o Luottamus

- Kuntoutusprosessin onnistumisen kannalta oleellisten asioiden läpikäynti
 - o Ennaltaehkäisy
 - o Matalan kynnyksen palvelu
 - o Positiivinen näkökulma perhekuntoutukseen
 - o Perheen osallistaminen kuntoutukseen

Muistio 02.02.2017

Palaverimuistio kehittämistyöstä

Aika: 02.02.2017

Paikka: Mäntymäen perhekeskus

Paikalla: Toimeksiantaja, Opiskelijat Noora ja Susanne

Käsitellyt asiat:

- Kehittämistyösuunnitelman läpikäynti ja palautteen vastaanottaminen
 - o Saatu korjausehdotukset ja sovittu, mihin mennessä korjaukset on tehty
- Lisäehdotuksia kansion sisällöstä
- Keskusteltu kehittämiskysymyksistä ja niiden rajaamisesta
- Keskusteltu kehittämistyön menetelmistä
 - o Palvelee sekä Perhekuntoutuksen tarpeita sekä kehittämistyön laatuvaatimuksia
- Työharjoittelumahdollisuus Perhekuntoutuksessa
 - o Kansion kokeilu käytännössä

Muistio 27.03.2017

Palaverimuistio kehittämistyöstä

Aika: 27.03.2017

Paikka: Mäntymäen perhekeskus

Paikalla: Toimeksiantaja, Mäntymäen perhekeskuksen Tehostetun kotiinpäin tehtävän työn osasto, Opiskelijat Noora ja Susanne

Käsitellyt asiat:

- Learning Café:n toteuttaminen tehopäivillä
 - o Esiteltiin ennalta mietityt teemat työskentelyn pohjaksi
 - o Työntekijät jaettiin sekalaisiin pienryhmiin
 - o Kolme työskentelypistettä jakautui ennalta määriteltyjen teemojen mukaan
 - o Työskentelypisteissä oli määrätty tietty aika työskentelylle
 - o Kiertävän työskentelyn jälkeen tulokset käytiin läpi ja jokaisella oli mahdollisuus vielä lisätä ajatuksia teemojen alle
- Työskentelyn päätteeksi sovittu toimeksiantajan kanssa dialogisesta keskustelusta sähköpostin välityksellä

Muistio 15.05.2017

Palaverimuistio kehittämistyöstä

Aika: 15.05.2017

Paikka: Mäntymäen perhekeskus

Paikalla: Toimeksiantaja, Mäntymäen perhekeskuksen Tehostetun kotiinpäin tehtävän työn osasto, Opiskelijat Noora ja Susanne

Käsitellyt asiat:

- Asiakaskansion esittely työryhmille
 - o Keskustelu kansion sisällöstä ja samalla nimi muutettu Perhekansioksi
 - o Kansio kiersi jokaisella työntekijällä ja pyysimme palautetta ulkonäöstä
- Lisäehdotuksia kansion sisällöstä
- Sovittu jatkosta
 - o Kenen vastuulla mikäkin asia
 - o Milloin valmis kansio kokeiluun

Learning Café:n pohjustus

AIKA: 27.3.2017 klo 12:00

Teemme opinnäytetyönä Perhekuntoutuksen asiakkaille asiakaskansion. Kansion tarkoituksena on osallistaa ja motivoida perhettä omassa kuntoutusprosessissa sekä tukea perhettä myös kuntoutusprosessin jälkeen. Alustavasti on ajateltu, että kansio olisi kolmiosainen ja viimeinen osa kansiosta annetaan perheelle mukaan tukemaan nivelvaihetta kuntoutuksesta kotiin päin.

Tämän Learning Café -työskentelyn tarkoituksena on selvittää työntekijöiden näkökulma kansion sisällöstä, jotta kansiosta saataisiin mahdollisimman laadukas ja kokonaisvaltainen työväline. Learning Café toteutetaan kiertävänä pienryhmätyöskentelynä kolmen eri teeman sisällä ja jokainen pienryhmä osallistuu jokaisen teeman ideointiin. Aikaa on varattu noin 10 minuuttia per teema. Koostamme asiakaskansion Learning Café:n tulosten sekä Perhekuntoutus-tiimin kanssa käytyjen dialogisten keskustelujen pohjalta.

TEEMA 1. TULOVAIHE

Minkälaista tietoa ja sisältöä kansiossa olisi hyvä olla, jotta perheen kuntoutusjakso alkaisi mahdollisimman sujuvasti?

TEEMA 2. TYÖSKENTELY KUNTOUTUKSEN AIKANA

Minkä tyyppistä sisältöä kansiossa tulisi olla, jotta kansio tukisi ja osallistaisi perhettä omassa kuntoutusprosessissa?

TEEMA 3. KOTIIN PÄIN

Mitä sisältöä kansiossa olisi hyvä olla ajatellen nivelvaihetta, jolloin perhe palaa takaisin kotiin kuntoutuksen jälkeen? Tämän osion tarkoitus on jäädä perheelle kuntoutuksen jälkeen.